

# Papper åt alla!

En diskussion om post- och transnationalitet i dialog med den spanska sociala rörelsen för papperslösa migranternas rättigheter.

# Abstract

The aim of this paper is to expand the debate on globalization and its consequences from a theoretical perspective emphasizing social processes of exclusion and inclusion. I explore these social processes in dialogue with the Spanish social movement for the rights of irregular immigrants. The paper also aims to explore new forms of resistance in the context of globalization.

“The declinist thesis” argues that globalization has led to a declining importance of the nation-state and the national citizenship as guarantees of rights. “The anti-declinist thesis” oppose to this picture arguing that rights still depend on national policies. I also discuss the functions of exclusion and inclusion inherited in the concepts of citizenship and nation-state.

I outline the historical and political context of the movement and explore the ideas and organizational dimensions of the movement’s “knowledge praxis”.

I conclude that national citizenship – in a broader sense as a description of the relationship between the individual and the state – seems to play a crucial role in the life situation and the possibilities of irregular migrants to organize and protest. I also conclude that institutional racialised practices (e. g. migration policies), combined with a segmented labour market and racist discourses, condition undocumented migrants as cheap workforce in certain sectors.

I explore the movement’s transnational practices and find a “transnational striving” towards a border-free society and in opposition to conceptions of nationally or “ethnically” constrained communities. I also find an attempt to create networks between social movements and trade unions in EU-states and emigration states.

Finally I find that immigrant associations create transnational communities in which they try to open up common spaces that compensate some of the losses of rights caused by the irregular situation.

*Nyckelord:* globalization, irregular migration, postnationalism, racialisation, transnationalism

*QUEREMOS QUE la gente en Europa sepan que la fruta que viene de aquí está llena de explotación, de marginalización y de rasismo.*

VI VILL ATT folk i Europa ska veta att den frukt som kommer härifrån är full av exploatering, marginalisering och av rasism.

Diego Cañamero,  
generalsekreterare, Sindicato de  
Obreros del Campo de  
Andalucía (Andalusiens  
lantarbetares fackförening)

# Innehållsförteckning

<b>1</b>	<b>INLEDNING</b> .....	<b>5</b>
1.1	SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING .....	6
1.2	TEXTENS DISPOSITION .....	6
<b>2</b>	<b>TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER</b> .....	<b>8</b>
2.1	GLOBALISERING, MIGRATION OCH NATIONALSTAT .....	8
2.1.1	<i>"The declinist thesis" och "the anti-declinist thesis"</i> .....	9
2.1.2	<i>Tillträde till territoriet - uppehållstillstånd - medborgarskap</i> .....	11
2.1.3	<i>Transnationalitet som symptom eller motstånd?</i> .....	12
2.2	EXKLUDERING, RASIFIERING OCH SEGMENTERING AV ARBETSMARKNADEN.....	14
2.3	SAMMANFATTNING .....	15
<b>3</b>	<b>METODOLOGISKA ÖVERVÄGANDEN OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT</b> .....	<b>16</b>
3.1	"KUNSKAPSSKAPANDE" I SOCIALA RÖRELSER .....	16
3.2	FÄLTARBETET I SPANIEN .....	17
3.2.1	<i>Urval</i> .....	17
3.2.2	<i>Fältarbetets kontext</i> .....	18
3.3	BEARBETNING AV OCH FÖRHÅLLNINGSSÄTT TILL MATERIALET .....	19
<b>4</b>	<b>RÖRELSENS HISTORIA OCH POLITISKA SOCIALA KONTEXT</b> .....	<b>20</b>
4.1	SPANIEN OCH MIGRATION .....	20
4.1.1	<i>Madrid och Almería</i> .....	21
4.2	RÖRELSEN FÖR PAPPERSLÖSA IMMIGRANTERS RÄTTIGHETER .....	22
4.2.1	<i>El Ejido år 2000</i> .....	22
4.2.2	<i>Murcia, Barcelona, Madrid och vidare... år 2001</i> .....	23
4.2.3	<i>Sevilla år 2002</i> .....	24
4.3	SAMMANFATTNING .....	26
<b>5</b>	<b>RÖRELSENS KUNSKAPSPRAKTIK</b> .....	<b>27</b>
5.1	IDÉDIMENSIONEN.....	27
5.1.1	<i>Synen på migration och berättelser om rasifiering</i> .....	29
5.2	ORGANISATIONSDIMENSIONEN .....	32
5.2.1	<i>Strategier och dilemman</i> .....	33
5.2.2	<i>Konfliktlinjer inom rörelsen</i> .....	34
<b>6</b>	<b>GLOBALISERING, MIGRATION OCH NATIONALSTATEN</b> .....	<b>36</b>
6.1	AVTAGANDE ELLER EJ? .....	36
6.2	TRANSNATIONELLA PRAKTIKER FÖR MOTSTÅND .....	37
<b>7</b>	<b>SAMMANFATTNING</b> .....	<b>39</b>
<b>8</b>	<b>REFERENSER</b> .....	<b>40</b>
8.1	LITTERATUR .....	40
8.2	INTERVJUER.....	41
8.3	ÖVRIGA KÄLLOR.....	42
<b>9</b>	<b>APPENDIX</b> .....	<b>43</b>

# 1 Inledning

Motsägelser utgör [...] inte bara den dynamiska kraften i historiska system; de avslöjar även deras väsentliga drag (Wallerstein 2002 s. 49).

Ett stort antal strömningar och motströmmar i de senaste decenniernas globala utveckling har samlats under benämningen globalisering. Det handlar bland annat om den internationella ekonomiska integrationen, avregleringen av de nationella finansmarknaderna och av handelshinder, ökad kommunikation i såväl kvantitet som hastighet genom internet och annan informationsteknologi, ökat internationellt gräsrotssamarbete, transnationellt motstånd, transnationella gemenskaper och ökad internationell migration.

Antalet papperslösa arbetare och migranter<sup>1</sup> ökar ständigt i hela EU och beräknas idag uppgå till 8 miljoner (Machado 2003). I Spanien uppskattas gruppen till mellan 700 000 och 1,2 miljoner beroende på källan<sup>2</sup>. I gruppen papperslösa ryms en stor mängd olika grupper – till exempel flyktingar som fått avslag och gått under jorden, flyktingar som med kännedom om strikt asylrättspraxis inte ens söker asyl utan försöker klara sig i den informella sektorn, arbetskraftsinvandrare utan, eller med tillfälliga, arbetstillstånd, människor som av olika anledningar hamnat i eller tvingats in i trafficking. Gränserna mellan dessa grupper kan givetvis vara flytande.

I Spanien har papperslösa migranter under senare år börjat organisera sig och ställa krav på uppehålls- och arbetstillstånd och på att få ta del av medborgerliga sociala rättigheter som utbildning, sjukvård och fackliga rättigheter. Jag tolkar denna organisering och aktivitet som en gemensam social rörelse för papperslösa migranternas rättigheter. Det handlar om en månghövdad rörelse med många typer av aktiviteter, organisationer och idéer. En rörelse vars delar i sin tur hör hemma i olika sociala rörelser – utomparlamentariska sociala rörelser, fackföreningsrörelsen, invandrarföreningar och större NGO:s<sup>3</sup>. Stödet från det civila samhället har handlat om allt från direkt intervention i kampen och solidariskt nätverksarbete till mer välgörenhetsliknande arbete med upprätthållande av

---

<sup>1</sup> Jag väljer att använda termen "papperslösa migranter" eftersom det är den bäst fungerande översättningen av det spanska "*inmigrantes sin papeles*" som är "gruppens" vanligaste egna benämning av sig själv. Andra benämningar, som brukar användas i forskningen, är "immigranter utan legal status" eller "migranter i irregulär situation". Den mest populära massmediala benämningen är "illegala immigranter" – en felaktig benämning som är populär även i svenska massmedier – men ingen människa är illegal!

<sup>2</sup> Machado (2003) framhåller siffran 1,2 miljoner papperslösa migranter i Spanien men diskuterar också statens officiella siffror som talar om knappt 700 000 papperslösa immigranter. I mitt intervjumaterial nämns olika siffror, men de flesta pekar på siffror över miljonen.

<sup>3</sup> NGO står för *Non Governmental Organization* - det vill säga icke-statlig organisation.

grundläggande behov som bostäder, juridisk rådgivning, sjukvård och utbildning.

Samtliga aktörer i det jag valt att se som en diversifierad, men dock *en*, rörelse skulle säkert inte vara samstämmiga om att läsas som en samlad rörelse men eftersom de problem och de politiska, sociala och ekonomiska fenomen de har att förhålla sig till är gemensamma väljer jag detta perspektiv.

Den spanska sociala rörelsen för papperslösa migranternas rättigheter måste förstås i sammanhanget av globaliseringens strömningar och motströmmar. Själva migrationen, de exkluderande praktikerna i (i det här fallet) Spanien och motståndet mot dessa praktiker är fenomen som snuddar vid dessa strömningars och motströmmars mest turbulenta skärningspunkter.

## 1.1 Syfte och frågeställning

Uppsatsens övergripande syfte är att fördjupa och expandera den statsvetenskapliga debatten om globaliseringen och dess konsekvenser med utgångspunkt i teoretiska perspektiv som sätter tonvikt på sociala processer av exkludering och inkludering.

Vidare vill jag belysa dessa nya former av exkludering och inkludering i dialog med den spanska sociala rörelsen för papperslösa migranternas rättigheter samt utforska de nya former för motstånd som dessa sociala processer skapar.

Frågeställningen kan formuleras i tre steg:

Hur ser idédimensionen och organisationsdimensionen – som tillsammans kan sägas beskriva rörelsens kunskapspraktik – ut i den spanska sociala rörelsen för papperslösa migranternas rättigheter?

Hur förhåller sig rörelsens kunskapspraktik till debatten om globaliseringens och den internationella migrationens konsekvenser?

Vilka former av transnationellt motstånd kommer till uttryck i den spanska sociala rörelsen för papperslösa migranternas rättigheter?

## 1.2 Textens disposition

I kapitel 2 presenterar jag, och problematiserar, debatten om globaliseringens konsekvenser. Jag presenterar också begreppet rasifiering för att ge ytterligare dimensioner till debatten om nationalstatliga praktiker och migration.

I kapitel 3 utvecklas begreppet "kunskapspraktik" samt redovisas de metodologiska övervägandena och tillvägagångssättet under fältarbetet och materialinsamlingen.

Därpå, i kapitel 4, presenterar jag den spanska sociala rörelsen för papperslösa immigranternas rättigheter genom att först ge en historisk och social bakgrund om

migrationen till Spanien och sen ge en kort historik om viktiga händelser i själva rörelsens historia.

I kapitel 5 spårar jag rörelsens kunskapspraktik genom att diskutera olika aspekter under rubrikerna ”idédimensionen” och ”organisationsdimensionen”.

I kapitel 6 återknyter jag till debatten om globaliseringens konsekvenser för nationalstaten, det nationella medborgarskapet och för nya former av transnationellt motstånd.

I det sista kapitlet knyter jag ihop trådarna i en sammanfattande diskussion.

## 2 Teoretiska utgångspunkter

### 2.1 Globalisering, migration och nationalstat

Sedan andra världskriget har de länder som idag utgör EU präglats av olika perioder av immigration. Dessa migrationer kan huvudsakligen delas in i tre perioder: Under efterkrigstidens tre första decennier av ekonomisk expansion välkomnades stora grupper av arbetskraftsinvandrare. Framförallt handlade det om människor från de forna kolonierna och från Sydeuropa som invandrade till norra och västra Europa. Därefter, när ekonomin stagnerade och Europa började stänga dörrarna, följde en inflyttning av familjer och anhöriga till de som kommit under första perioden, med undantag för de sydeuropeiska immigranterna som till stor del återvände. Sedan åttiotalet och fram till idag består invandringen framför allt av flyktingar och oreglerad, så kallad "illegal", invandring av olika slag (R Hansen 1999 s. 416). I och med denna sista period av migration har länderna i södra Europa bytt karaktär från att ha varit utvandringsländer till att bli invandringsländer (Ribas-Mateos 2000 s.173).

Migration är egentligen inget nytt fenomen, men den ökade internationella migrationen ses ändå som en del av globaliseringen tillsammans med den internationella ekonomiska integrationen, avregleringen av de nationella finansmarknaderna och av handelshinder, ökad kommunikation i såväl kvantitet som hastighet genom internet och annan informationsteknologi, ökat internationellt gräsrotssamarbete, transnationellt motstånd och transnationella gemenskaper.

I globaliseringens spår har nya teoretiska perspektiv och analyser utvecklats och skapat en mångfacetterad debatt. Efter ett avstamp i en relativ enighet om att det sker just en ökad ekonomisk integration och internationell migration träder man genast in på mark där olika skolor och teoretiska inriktningar drar olika slutsatser om globaliseringens konsekvenser, drivkrafter och potential till nya former av motstånd och gemenskaper (se t ex R Hansen 1999; Jacobson 1996; Sassen 1996, 2000).

Under 1900-talets första hälft kom nationalstaterna att etablera sin plats som de mest grundläggande politiska enheterna. På såväl det politiska planet som det akademiska har nationalstatens gränser varit den självklara begränsningen för nationell politik och nationalstaterna varit huvudaktörer i den internationella politiken (jmf Fernández m fl 2001 s. 255).

Även den traditionella medborgarskapsteorin, främst representerad av T H Marshalls klassiska analys av utvecklingen av de civila, politiska och sociala



medborgerliga rättigheterna, har rört sig inom gränserna för nationalstaten, och därför har medborgarskapsdebatten inte kommit att inbegripa de människor som befinner sig i rörelse mellan, eller i underordnad position inom, nationalstaterna (Schierup 2003; Lister 1997 s. 42).

Under senare år har dock en omfattande litteratur vuxit fram som förhåller sig till globaliseringens konsekvenser för det nationella medborgarskapet och nationalstaten. En kritisk medborgarskapsteori har bland annat tagit avstamp i feministiska teoretikers problematisering av det manligt normerade medborgarskapsbegreppets exkluderande karaktär och på samma sätt har studiet av internationell politik problematiserats för sitt snäva fokus på traditionellt manliga maktcentran som ensamma aktörer (Yuval-Davis 1997 s. 68).

Det postnationella perspektivet kan sägas vara grundläggande för projektet att vidga huvudfårans perspektiv på globalisering, internationella relationer, migration, medborgarskap och nationalstaterna eftersom det inkluderar även transnationella rörelser, subjekt och organisationer.

### 2.1.1 ”*The declinist thesis*” och ”*the anti-declinist thesis*”

I en översiktsartikel över debatten benämner Randall Hansen de två polariserande skolorna ”*the declinist thesis*” och ”*the anti-declinist thesis*” (R Hansen 1997 s. 425ff). Det avtagande eller icke-avtagande i fråga är betydelsen av det nationella medborgarskapet och nationalstatens suveränitet i kontexten av en globaliserad värld präglad av migration och transnationella regimer av olika slag. Oenigheten rör sig kring frågan om huruvida medborgarskapet förlorar betydelse i förhållande till de rättigheter som finns kopplade till *personhood* i form av till exempel mänskliga rättigheter och andra internationella konventioner eller huruvida nationalstaten och det nationella medborgarskapet *visst det* har fortsatt betydelse (ibid).

Denna skiljelinje i debatten är dock inte så spikrak som dessa benämningar antyder, efterhand ser man att det sker glidningar över den tänkta skiljelinjen, glidningar som framförallt beror på växlingar mellan empiriska slutsatser och mer normativa argument. Glidningarna beror också på att det inom teorifältet ryms flera olika diskussioner som inte låter sig indelas i två renodlade poler. En diskussion är den jag kort refererar i föregående delkapitel om vilket vetenskapligt perspektiv man måste utgå från för att inbegripa de förändringar som sker samt både nya aktörer och tidigare osynliggjorda aktörer, en annan är den ”empiriska konsekvensen” av globaliseringen av ekonomin och migrationen, och slutligen, en tredje diskussion handlar om den potential till motstånd som ligger, eller skulle kunna ligga, i skapandet av nya transnationella identiteter, gemenskaper, regimer och rörelser.

I det följande presenterar jag de två skolorna i de renodlade former Randall Hansen använder, för att därefter komma in på de olika möjliga överbryggningar mellan dessa som litteraturen på området erbjuder. Jag kommer också att problematisera debattens utgångspunkter och, genom att dela upp debatten i

normativa och empiriska ansatser enligt ovan, upptäcka att det finns fler positioner i debatten än de renodlade "*declinist*"- och "*anti-declinist thesis*".

Enligt "*the declinist thesis*" (R Hansen 1999 s. 425ff) har globaliseringen och efterkrigstidens migration till Europa kommit att utmana nationalstaternas suveränitet och kontroll över territoriet och därmed påverkat kopplingen mellan nationalstaten och medborgarskapet.

En del författare fokuserar på de transnationella identiteter, gemenskaper och rörelser som blivit följderna av den växande gruppen migranter med band till flera länder och kulturer. (Fernández m fl 2001; Sassen 2000; Yuval-Davis 1997). Andra fokuserar på det nationella medborgarskapets minskade betydelse och den i motsvarande grad ökade betydelsen av transnationella mänskliga rättigheter (Fernández m fl 2001; Jacobson 1996). Båda dessa fokus ryms såväl inom Randall Hansens benämning "*the declinist thesis*" som inom den bredare benämningen "postnationalism".

Jacobssons (1996) argumenterar för det nationella medborgarskapets avtagande betydelse utifrån det faktum att permanent bosatta icke-medborgare i allt högre utsträckning under de senaste decennierna fått del av de sociala medborgerliga rättigheterna: "*As right have come to be predicated on residency, not citizen status, the distinction between 'citizen' and 'alien' has eroded*" (Jacobson 1997 s. 8f). Det är endast de politiska rättigheterna som är den formella skillnaden mellan medborgare och den som har permanent uppehållstillstånd.

I Sverige anknyter Fernández m fl (2001) till det postnationella perspektivet. De beskriver tre samtida processer som de menar visar på förändringar i medborgarskapets betydelse: gruppdifferentierade rättigheter, europeiskt medborgarskap och de mänskliga rättigheternas ökade betydelse (Fernández m fl 2001).

Som exempel på "*the anti-declinist thesis*" visar Randall Hansen hur Christian Joppke tar utgångspunkt i mer eller mindre samma empiri som Jacobsson men genom en annorlunda syn på orsakssambanden hamnar på den motsatta sidan i diskussionen (R Hansen 1999 s. 430ff). Medan "*declinisterna*" för fram permanent bosatta icke-medborgares rättigheter som bevis för att internationella åtaganden har fränkopplat individuella rättigheter från nationell tillhörighet och medborgarskap, visar Joppke istället hur de rättigheter som bofasta icke-medborgare åtnjuter, förvisso inte är kopplade till ett nationellt medborgarskap men icke desto mindre har nationell lagstiftning och politik som grund snarare än transnationella åtaganden (ibid). Således har makten över fördelningen av rättigheter stannat kvar inom nationalstaterna.

Som jag nämner ovan har somliga författare framfört EU och det europeiska medborgarskapet (Fernández m fl 2001) som exempel på den postnationella utvecklingen och på hur transnationella tillhörigheter har växt fram. Detta kan problematiseras med utgångspunkt hos Ruth Lister (1997) som påpekar att EU-medborgarskapet är en exkluderande form av postnationellt medborgarskap eftersom det inte inkluderar alla de som är bofasta i EU utan endast de som redan har ett nationellt medborgarskap i något EU-land (1997 s. 46f). EU-projektet kan därmed sägas ha "ärvt" nationalstaternas exkluderande egenskaper och beskrivs av Lister som "*a union of nationstates*" (1997 s. 53). Jag anser att detta i

förlängningen även innebär att man kan ifrågasätta huruvida det geografiskt avgränsade EU-projektet verkligen kan framhävas som exempel på en postnationell utveckling.

Vidare visar Joppke, men även andra författare, hur de bofasta icke-medborgarnas rättigheter under senare år har kringskurits. Dessa rättigheter befinner sig alltså, trots likheterna, långt ifrån de medborgerliga rättigheternas status (R Hansen 1999; Lister 1997).

Ett annat argument som framförs av ”anti-declinister” är att den skillnad som finns mellan de medborgerliga rättigheterna och permanent bofasta icke-medborgares rättigheter, det vill säga de politiska rättigheterna, får långtgående konsekvenser för de grupper av migranter som exkluderas från det nationella politiska livet (R Hansen 1999 s. 433f).

Medan diskussionen om huruvida det är nationalstaten eller transnationella åtaganden som har makten över bofasta icke-medborgares rättigheter framförallt handlar om olika tolkningar av orsakssambanden i en för övrigt likartad empirisk grund, är debatten om transnationella gemenskapers roll en aning mer glidande mellan empiriska och normativa argument och oenigheter.

### 2.1.2 Tillträde till territoriet - uppehållstillstånd - medborgarskap

Jag upplever generellt i Randall Hansens översikt (1999) en tystnad kring den mer påtagliga och i olika grader fysiska exkludering och inkludering som pågår runt om i EU och utefter EU:s gränser.

Om man väljer att bortse från den exkludering som ligger i att stängas ute från medborgarskapets politiska rättigheter och dess symboliska dimension som medlemskap i en nationell gemenskap och endast tar fasta på den mängd, framförallt sociala, medborgerliga rättigheter som kommit att knytas till permanent bosatta icke-medborgare skulle man kunna konstatera att medborgarskap i sin strikt juridiska bemärkelse har tappat en del betydelse. Men om man istället, i linje med Nira Yuval-Davis (1997), väljer att ta avstamp i ett medborgarskapsbegrepp som en bredare beskrivning av relationen mellan individ och stat kommer denna förändring inte automatiskt att leda till en transnationell förskjutning av nationalstatens makt att välja in eller välja ut grupper av människor. Om de permanent bosatta har fått rättigheter som ligger nära de medborgerliga rättigheterna kan man konstatera att det skett en samtidig kringskärning av möjligheterna att bli just permanent boende (se t ex Lister 1997 s. 46f).

Nationalstaten kan sägas vara försedd med två uppsättningar gränser – de första reglerar tillträdet till territoriet, de andra reglerar tillträdet till medlemskap (Lister 1997 s. 43ff). Oavsett om du migrerar för att söka arbete, förena dig med din familj eller söka skydd undan förföljelse möter du samma uppsättning grindar som alla regleras av nationalstaterna med hjälp av medborgarskapets dubbla funktioner – inkludering och exkludering. De grindar du måste passera är först den som leder in till territoriet, sedan måste du passera grinden till uppehållstillstånd och till olika typer av status som avgör tillgång till sociala och

civila rättigheter. Därefter återstår grinden till det formella medborgarskapet (ibid).

Saskia Sassen (1996, 2000) för en diskussion om hur den nya ekonomiska ordningen skapar en rörelse som innebär att nationalstaterna tappar kontrollen över sina gränser. Hon menar att den situation som finns idag till stor del handlar om att nationalstaterna vill fortsätta den ekonomiska delen av globaliseringen men hindra eller dämpa den andra delen av rörelsen – nämligen migrationen (1996 s. 59ff).

Hon beskriver denna process i termer av att den ekonomiska globaliseringen ”denationalizes national economies” medan migrationen ”is renationalizing politics” (1996 s. 59). Medan ”gränserna inte längre [är] säten för tullar och skatter utan snarare en slags överföringscentraler som garanterar det fria flödet av varor, kapital och information” (Sassen 2000 s. 206) fortsätter migrationspolitiken i Väst att bygga på en gammal struktur i vilken ”statens suveränitet och vikten av gränskontroll utgör kärnan i regleringarna” (s. 207).

Diskussionen ovan om hur EU ”ärvt” nationalstaternas exkluderande egenskaper är relevant även i detta sammanhang – en förutsättning för den nedmontering av gränserna som sker *inom* unionen är att EU tagit över den nationalstatliga funktionen att kontrollera de *yttre* gränserna. Samtidigt som EU är en av de dominerande aktörerna på den avreglerade globala marknaden regleras dess gränser och immigrationspolitik allt hårdare (Sassen 2000 s. 19f), ofta med hänvisning till en önskan att bevara en gemensam ”europeisk identitet” (P Hansen 2000).

### 2.1.3 Transnationalitet som symptom eller motstånd?

Den konflikt mellan ”declinister” och ”anti-declinister” Randall Hansen beskriver befinner sig till stor del på en empirisk nivå. Men de normativa diskussioner som förs om postnationalism och transnationella gemenskaper låter sig inte lika lätt indelas i det ena eller andra lägret. Lister (1997), Yuval-Davis (1997), Sassen (1996, 2000) och Randall Hansen (1999), i sin ansats att överbrygga skiljelinjerna i debatten, för exempelvis mer nyanserade diskussioner där trans- och postnationella rörelser beskrivs som parallella med nationalstaters ökade försök att kontrollera territoriet och utövning av makten att exkludera eller inkludera. Således är inte immigranter i exempelvis EU endast en *konsekvens* av globaliseringen utan även *aktörer* i själva globaliseringsprocessen (Sassen 1996 s. 62ff).

Man kan tala om två typer av normativa ansatser i debatten – ett ”så här bör vi titta” och ett ”så här bör det vara”. Viljan att vidga blicken utanför den enskilda nationalstatens gränser och utanför det strikt formella nationella medborgarskapsbegreppet grundar sig för postnationalisterna i den empiriska förändring de tycker sig se. Men även de som kritiserar, eller försöker nyansera, postnationalisternas empiriska slutsatser – att transnationella migranter, gemenskaper, regimer och rättigheter har lett till att det nationella medborgarskapet försvagats och att nationalstaten till viss del spelat ut sin roll –

poängterar ofta vikten av ett transnationellt perspektiv på migration och medborgarskap. Lister (1997) konstaterar att "*our understanding of citizenship can no longer be confined within the boundaries set by nation-states*" (s. 55). Det är viktigt att föra en diskussion som ser utanför och bortom nationalstatens gränser. Inte för att nationalstaten nödvändigtvis förlorat sin betydelse eller sin makt att definiera tillhörighet, utan för att den inte längre är den enda aktören av intresse på den globala arenan, och för att få en skytt av de mönster och konsekvenser som skapas för såväl nya immigranter som sedan länge bofasta immigranter och deras barn.

På samma sätt kan man se att, framförallt feministiska och postkoloniala, teoretiker som argumenterar mot den postnationella eller "declinistiska" inriktningen vad gäller empiriska slutsatser (P Hansen 2000, Lister 1997, Schierup 2003, Yuval-Davis 1997) samtidigt förespråkar transnationella gemenskaper och rättigheter som motkrafter till de uteslutande krafter och människorättskränkande praktiker som nationalstaterna fortsätter att stå för – normativa argument för postnationella institutioner behöver alltså inte krocka med en kritik av "declinistiska" tolkningar av empirin.

Sassen menar att närvaron av papperslösa immigranter i sig innehåller en potential till upplösande av nationalstatens suveränitet (Sassen 1996 s. 62ff). Lister är inne på samma linje då hon hänvisar till Yeatman som har beskrivit migrationen från Syd till Nord som "*claims on global redistribution of citizen status*" (Yeatman i Lister 1997 s. 45).

Utöver själva närvaron av immigranter framhävs alltså även olika transnationella praktiker som potentiella bärare av motstånd. De olika praktiker som är aktuella kan delas in i tre grupper:

Transnationella gemenskaper – det vill säga nätverk av samarbete och/eller identitetskonstruktion som sträcker sig mellan, och över, såväl geografiska gränser som skiljelinjer i föreställningar om nationella gemenskaper. Transnationella rättigheter – det vill säga internationella konventioner om mänskliga rättigheter, folkrätt och liknande. Och slutligen transnationella sociala rörelser som oftast brukar nämnas i samband med diskussioner om antiglobaliseringsrörelsen.

Ruud Koopmans och Paul Statham (2003) är kritiska till påståenden om att migranters transnationella gemenskaper utmanar nationalstaten och har inneburit ett alternativ till det traditionella medborgarskapet (195ff). Deras fallstudier i ett antal EU-stater visar istället, i likhet med Joppkes slutsatser om skyddet av mänskliga rättigheter, att de möjligheter till transnationellt politiskt inflytande som överhuvudtaget finns, grundar sig på att nationalstaten format de politiska och juridiska förutsättningarna (Koopmans - Statham 2003 s. 229ff).

Sammantaget kan man alltså konstatera att det råder en viss konsensus om vikten av det postnationella och transnationella perspektivet, medan oenigheten handlar om huruvida det verkligen går att tala om att det postnationella samhället redan är här – eller inte – om man tittar på situationen utifrån perspektivet hos de människor som vill ta sig in i, eller vill få möjlighet att stanna kvar i, EU.

Även om man erkänner gränser, identiteter och nationella gemenskaper som sociala och historiska konstruktioner får man inte glömma att dessa konstruktioner fortfarande har verkliga konsekvenser för verkliga människor.

## 2.2 Exkludering, rasifiering och segmentering av arbetsmarknaden

Under rubriken "Kapitalismens ideologiska spänningar: universalism kontra rasism och sexism" diskuterar Wallerstein (2002) rasismens och sexismens funktioner i det kapitalistiska systemet. Han menar att trots att den "moderna världens" självbild är att den är den första som förkunnar universell mänsklig gemenskap har den, till och med i sitt språkbruk, en inneboende exkludering och underordning i form av rasism och sexism. Med utgångspunkt i inställningen att "motsägelser [inte bara utgör] den dynamiska kraften i historiska system; [utan även] avslöjar deras väsentliga drag" (s. 49) diskuterar Wallerstein denna specifika motsägelse. Hans resonemang vad gäller rasism som social kategori i det kapitalistiska systemet går ut på att rasismen är den "magiska formel" (s. 54) som förenar två av det kapitalistiska systemets inneboende målsättningar i organisationen av samhället: maximering av kapitalackumuleringen och minimering av produktionskostnaderna. I produktionskostnaderna måste man också väga in kostnaderna för politisk oro.

Rasismen som system skapar en grupp människor som är tillgängliga för de lägst betalda jobben och gör det möjligt att öka och minska det antal som ingår i denna grupp. Det rasistiska systemet innebär också att det hela tiden skapas och återskapas sociala gemenskaper som socialiserar barn till de lämpliga rollerna i systemet. Slutligen så erbjuder det rasistiska systemet en grund för rättfärdigandet av ojämlikhet som inte enbart grundar sig på meriter – meritokrati (s. 55f). Trots att en av de officiella grundprinciperna i samhället är just meritokrati, skulle det bli svårare att försvara den orättvisa fördelningen av makt och resurser om man påstod att den endast grundade sig på meriter – för hur skulle man då förklara att vissa grupper hamnar på vissa positioner på annat sätt än att det beror på att dessa grupper diskrimineras (Wallerstein 2002 s. 198).

Begreppen rasifiering och rasifieringsprocesser är användbara för att beskriva de processer som skapar, återskapar och upprätthåller detta rasistiska system. I en introduktion av begreppet beskriver Diana Mulinari och Anders Neergaard (2004):

Med rasifiering menas processer genom vilka grupper av människor, flertalet – dock inte alla – invandrare eller barn till invandrare skapas som annorlunda och underordnade genom antaganden om deras biologiska eller etniska/kulturella skillnader. Genom rasifiering skapas ett "dem" och samtidigt ett "vi" där bland annat nationstillhörigheten är central (2004 s 19).

Rasifieringsbegreppet är framför allt användbart i analyser som strävar efter intersektionalitet – det vill säga en flerdimensionell maktanalys som istället för att bara lägga den ena maktstrukturen till den andra undersöker vad som händer på de ytor där strukturerna samverkar och skapar nya mönster. Så kan till exempel inte konstruktioner av kön förstås utan en samtidig förståelse av hur rasifiering och klasstrukturer inte bara läggs till konstruktioner av kön utan förändrar dem och är

en del av dem och på samma sätt måste en analys av klassrelationer inbegripa dess rasifierade och genusifierade karaktär (Mulinari – Neergaard 2004 s. 22).

Mulinari och Neergaard diskuterar vidare hur arbetsmarknadssegmenteringen förstärks av rasifierings- och genusifieringsprocesser (s.42). Segmentering av arbetsmarknaden, som sker bland annat på grund av skillnader mellan olika branscher och företag, innebär att arbetsmarknaden delas upp i en *intern* och en *extern* arbetsmarknad. Den interna arbetsmarknaden regleras av arbetsrätt och andra regleringar av arbetsmarknaden och erbjuder därmed relativt stabila och trygga arbetsförhållanden – på denna arbetsmarknad finner man “kärnarbetskraften” (s. 39). Den externa arbetsmarknaden fungerar som en reservarbetsmarknad med osäkra arbetsvillkor och krav på hög flexibilitet (s. 39f).

Medvetna eller omedvetna rasistiska attityder kan leda till att rasifierade grupper hänvisas till den externa arbetsmarknaden, men dessa attityder är framför allt en effekt av hur institutionaliserade rasifierande praktiker bland arbetsgivare, statliga institutioner eller fackföreningsrörelse innebär att “arbetskraften sorteras, kategoriseras och slutligen fördelas” (Mulinari – Neergaard s. 41).

Om man tar ett steg utanför den specifika diskussionen om rasifiering och arbetsmarknad så har idén om institutionaliserade rasifierande praktiker diskuterats av Peo Hansen (2000) i termer av att de exkluderande migrationspolitiska praktiker som pågår i EU inneburit en indirekt, och ibland direkt, formulering av immigration som ett politiskt, kulturellt och socialt problem – och därmed gjort immigranter till en legitim måltavla för rasistiska föreställningar och diskriminering.

## 2.3 Sammanfattning

Jag har beskrivit mina teoretiska utgångspunkter genom att presentera den statsvetenskapliga debatten om globaliseringens konsekvenser och diskutera de olika ståndpunkterna – sammanfattade som “*the declinist thesis*” och “*the anti-declinist thesis*” – med utgångspunkt i teorier som ämnar vidga perspektivet till att inbegripa även människor som befinner sig i rörelse mellan nationalstaterna eller som på grund av marginaliserade positioner inom nationalstaterna inte inbegrips i huvudfårans teoribildning. Vidare har jag lyft fram diskussionen om transnationella gemenskaper och sociala rörelser.

Begreppet rasifiering och diskussionen om rasism som en social struktur, som bland annat innebär att segmenteringen av arbetsmarknaden förstärks genom att rasifierade grupper hänvisas till den externa arbetsmarknaden, ger ytterligare en dimension till de processer av exkludering och inkludering som aktualiserades i problematiseringen av debatten om globaliseringens konsekvenser.

## 3 Metodologiska överväganden och tillvägagångssätt

### 3.1 ”Kunskapsskapande” i sociala rörelser

”[M]ovements are of interest for theorists of knowledge as providing the breeding ground for innovations in thought as well as in the social organization of thought. For us, social movements are bearers of new ideas, and have often been the sources of scientific theories and of whole scientific fields, as well as new political and social identities (Eyerman – Jamison, 1991 s. 3).

Ron Eyerman och Andrew Jamison (1991) presenterar en syn på sociala rörelser som *processer* i vilka nya idéer, ny kunskap och nya sociala identiteter formas. De poängterar också vikten av att studera de sociala rörelserna i sin politiska historiska kontext.

Denna syn på sociala rörelser som processer av kunskapsproduktion hör till stor del hemma i den kritiska teorin. I feministisk forskning har exempelvis kvinnorörelsens arbete mot mäns våld mot kvinnor lyfts fram som en rörelse som genererat kunskap som i sin tur inspirerat först akademiker och sedan politiker och politiska beslut.

Tanken att förtryckta grupper genom sitt underifrånperspektiv på samhället kan tillföra något till, eller förändra, den akademiska kunskapen, har också utvecklats i kritisk och feministisk teori och har ibland dragits till att den mest relevanta av alla subjektiva sanningar är just den som kommer ur marginaliserade gruppers perspektiv.

Vad gäller den sociala rörelsen för papperslösa migranternas rättigheter kan man konstatera att papperslösa migranter i Spanien, och andra aktörer som tar del i rörelsen, befinner sig mitt i en verklighet i vilken de begrepp och teorier som aktualiseras i den teoretiska debatten tar konkret form och får verkliga konsekvenser i verkliga människors liv. Genom sin position i marginalen kan de olika rösterna i rörelsen berätta något om medborgarskapets och demokratins gränsmarker – och därmed bli en högst relevant spegel för den debatt om globaliseringens konsekvenser jag diskuterat i teoridelen.

Eyerman och Jamison använder sig av begreppet kognitiv praktik (*cognitive praxis*) för att beskriva sociala rörelser som ”kunskapsskapande” processer. “*The cognitive praxis of social movements is not just social drama; it is, we might say, the social action from where new knowledge originates*” (Eyerman – Jamison, 1991 s. 48). De identifierar tre grundläggande dimensioner av kognitiv praktik:



den kosmologiska dimensionen handlar om vilken världsbild man har och ur vilken/vilka kontext/er den härrör; den teknologiska dimensionen innehåller rörelsens specifika krav och förslag på lösningar; och slutligen den organisatoriska dimensionen som handlar om hur man strukturerar organisationen och bakgrunden till det. Dessa dimensioner är inte enbart forskningsvariabler utan utgör, enligt Eyerman och Jamison, ”cornerstones of a movement identity” (Eyerman – Jamison 1991 s. 69). För att ”läsa” en rörelsens kognitiva praktik kan man inte utgå enbart från vad aktörerna säger, utan man måste också ta med iakttagelser, texter, dokument, händelser och så vidare.

## 3.2 Fältarbetet i Spanien

Till stor del har jag letat efter rörelsen i etablerade organisationer. Men jag har också surfat på dess strömningar på internets alternativa medier och portaler. Jag har identifierat den i informella nätverk. Jag har hört hur den är närvarande i politiska aktivisters medvetande. Jag har läst mig till den i spanska akademikers föredrag och artiklar. Jag har sett hur den oroar och provocerar i lag- och praxisändringar, i massmedia, i vardagsrasistens mutter vid bardisken eller på gatan. Trots att rörelsens existens – i termer av en enhetlig samlad organiserad kraft med tidsperspektiv - förnekas av många, även av de jag identifierat som dess aktörer, så finns det en rörelse i idéerna, i kablarna, på lantbruken, i stadens parker, caféer och hörn. På universiteten, på sociala centran, på kopieringsstället, på invandrarföreningarna, fackföreningarna, de stora icke-statliga organisationerna. Varje plats, organisation eller person kanske bara erbjuder en liten del av bilden. Men med alla mina intryck sammantagna kan jag inte annat än hävda att det existerar en rörelse för papperslösa immigranternas rättigheter i Spanien. Den började formas under nittiotalet för att accelerera sin närvaro i offentligheten och människors medvetande under åren 2000 till 2002.

Jag läser denna sociala rörelse i artiklar, i dess egna texter, flygblad och pamfletter, genom samtal, intervjuer, deltagande i arbetet, på möten och seminarier, tjuvlyssnande på dispyter och hela tiden frågande – under bilresan, utanför kontoret och på vägen till caféet. De texter jag kommer kunna redovisa är framför allt intervjuerna och artiklar och texter, men min analys och min förståelse kommer givetvis att grunda sig på all den information och kunskap jag fått genom samtal, lyssnande och iakttagelser.

### 3.2.1 Urval

Min ursprungliga idé handlade om att fokusera på *självorganisering* bland papperslösa migranter, inte på andra organisationers arbete och kamp *för* papperslösa. När jag kom till Spanien förstod jag snart att det visst förekommit *självorganisering*, men att det inte fanns någon kontinuitet i rörelsen utan snarare handlat om isolerade händelser. Jag omformulerade då mitt sökande och tittade

istället på både självorganisering, spanska organisationers arbete samt grupper och organisationer där det skedde ett ömsesidigt samarbete och stöd.

Innan avresan till Spanien hade jag några kontakter som jag knutit genom bekanta i Spanien, genom den svenska fackföreningen SAC och genom sökningar på internet. Med dessa kontakter i bagaget gick jag vidare med ett mer journalistiskt än strikt vetenskapligt sökande efter personer att intervjua, få material av eller få nya tips av.

De olika typer av organisationer som tillsammans utgör det jag valt att kalla den sociala rörelsen för papperslösa immigranternas rättigheter är framförallt: fackföreningar, invandrarföreningar och utomparlamentariska sociala rörelser och nätverk. Dessutom större NGO:s som exempelvis Röda Korset. Jag har intervjuat personer från samtliga av dessa typer av organisationer både i Madrid och Almería. De flesta av mina informanter har under en period levt utan papper i Spanien men har nu legal status, ett par är fortfarande papperslösa och några är infödda spanjorer.

Intervjuerna strukturerades löst kring några övergripande områden: informantens personliga "migrationshistoria"; organisationens historia och verksamhet; uppfattning om historia och framtid för den spanska sociala rörelsen för papperslösa immigranternas rättigheter; immigranternas villkor; synen på migration, samt; krav, förhoppningar och visioner.

Intervjuerna redovisas i källförteckningen<sup>4</sup> men jag vill poängtera att till dessa kan läggas en mängd mer informella samtal och brevväxlingar varav en del finns dokumenterat i anteckningar och annat endast existerar som en del i min övergripande förståelse av situationen.

### 3.2.2 Fältarbetets kontext

Jag genomförde fältstudien i december 2003. Under den tid som gått sedan dess har ett par viktiga händelser kommit att påverka det offentliga samtalet och det politiska livet i Spanien: Dels bombattentaten mot pendeltågstationer i Madrid den 11 mars 2004, dels regimskiftet som följde på valet den 15 mars 2004 då det borgerliga regeringspartiet PP fick lämna plats åt socialdemokratiska PSOE.

Konsekvenserna av dessa händelser skulle jag endast kunna spekulera om men oavsett vilka konsekvenserna är och blir vill jag här betona att mitt fältarbete alltså är genomfört *innan* dessa händelser och att min analys därmed inte kommer att förhålla sig till det socialdemokratiska post-"M-11"-Spanien.

Det aktuella politiska landskap mitt fältarbete utfördes i präglades istället av att valet närmade sig och av att praxis till den senaste reformeringen av utlänningslagen var under utformning. De flesta informanter väntade med oro på

---

<sup>4</sup> Utöver källförteckningens redovisning av intervjuerna presenteras i "Appendix" en lista över de olika organisationerna och grupperna uppdelade efter typ av organisation. Efter varje organisationsnamn, och eventuella förkortningar av organisationsnamnet, anges ett fingerat namn på den jag intervjuat. I den löpande texten refererar jag till intervjuerna genom att ange detta fingerade förnamn.

resultatet och förutspådde en situation där möjligheten att få uppehållstillstånd skulle bli i stort sett strypt, där olika former av solidariskt stöd till papperslösa skulle kriminaliseras och där en rad andra "reformer" skulle leda till en svårare situation för papperslösa på flera olika sätt.

Den politiska och historiska kontext i vilken/vilka mitt fältarbete genomfördes kommer att utvecklas vidare i nästa kapitel.

### 3.3 Bearbetning av och förhållningssätt till materialet

Jag kommer i min analys av den spanska sociala rörelsen för papperslösa migranternas rättigheter hämta inspiration från Eyerman och Jamisons analysmodell (1991), men, framför allt på grund av att jag inte har möjlighet att ge den heltäckande historiska kontextualisering Eyerman och Jamison efterlyser, inte göra anspråk på att applicera den i sin helhet. För att markera mitt fokus på sociala rörelser som kunskapsgenererande processer kommer jag att tala om "kunskapspraktik" istället för Eyerman och Jamisons mer abstrakta "kognitiv praktik". För att spåra denna kunskapspraktik har jag tagit avstamp i Eyerman och Jamisons kosmologiska, organisatoriska och strategiska dimensioner, men de har fungerat som verktyg under arbetet med att strukturera materialet och inte som de slutgiltiga dimensionerna i min analys. Jag har istället valt att beskriva rörelsens kunskapspraktik under rubrikerna "Idédimensionen" och "Organisationsdimensionen".

Analysen bygger på ett sammantaget intryck av materialet beskrivet i relativt generella termer, men med de kontextualiseringar av fältarbetet som gjorts ovan och som utvecklas i nästa kapitel menar jag att jag ger en tydlig bild av begränsningarna för generaliserbarheten i min bild av det som jag lite storslaget kallar "den spanska rörelsen för papperslösa immigranternas rättigheter". Utöver de mer generella hänvisningarna till mitt sammantagna intryck av "rörelsen" refererar jag bitvis mer detaljerat till texter och intervjuer.

# 4 Rörelsens historia och politiska sociala kontext

## 4.1 Spanien och migration

Det moderna Spaniens historia som invandrarland sträcker sig bara ett par decennier tillbaka i tiden. I takt med utvecklingen av den spanska ekonomin under åttiotalet ökade behovet av arbetskraft och även om den oreglerade invandringen aldrig accepterades officiellt kom den stora efterfrågan på arbetsmarknaden och i produktionen att tala ett tydligt välkomnade språk.

Idag lever ca 1,6 miljoner immigranter med uppehållstillstånd i Spanien och uppskattningsvis mellan 700 000 och 1,2 miljoner papperslösa immigranter (Machado 2003; se not 2).

De största immigrantgrupperna var från början nordafrikanska invandrare, framför allt marockaner. Under senare år har bilden förändrats och idag är den främsta gruppen som tar sig till Spanien för att arbeta latinamerikaner, framför allt från Ecuador och Dominikanska Republiken. Andra viktiga invandrargrupper är personer från Afrika söder om Sahara (främst Senegal, Elfenbenskusten och deras grannländer) och, sedan helt nyligen, personer från östeuropa (främst Rumänien och Polen) (Machado 2003).

Arbetsmarknaden för papperslösa arbetare ser olika ut i olika regioner. Generellt är efterfrågan på papperslösas arbetskraft störst inom jordbruket, hushållssektorn, hotell- och restaurangbranschen samt byggnadsbranschen. Eftersom migrationen har ökat, eller åtminstone fortsatt i samma takt, har det konkurrensen om arbetena ökat på senare år. Detta har inneburit att det blivit svårare för papperslösa att hitta arbete även om inte efterfrågan på papperslösa arbetare i sig har minskat (Khouna<sup>5</sup>).

De regioner i vilka jag genomfört fältstudien – Madrid och Almería – präglas framför allt av stora behov i hushållssektorn i Madrid respektive i jordbruket i Almería.

Utöver Madrid och Almería är de främsta centran för invandring Katalonien, Baskien, Kanarieöarna, Valencia och Balearerna.

---

<sup>5</sup> Jag refererar till intervjuerna med fingerade förnamn. Se not 4 samt Appendix.

#### 4.1.1 Madrid och Almería

Rörelsen för papperslösa immigranternas rättigheter har olika historiska och sociala kontexter att förhålla sig till i den urbana miljön i Madrid och landsbygden i Almería.

Andalusien, och inom Andalusien särskilt Almería, var fram till nittonhundratalets slut en av de fattigaste regionerna i den spanska staten. Inte förrän i slutet av åttiotalet startade en långsam ekonomisk tillväxt som under det senaste decenniet fortsatt accelerera – i Almería till stor del beroende på att man i växthusen med hjälp av bevattningssystem till slut lyckades dra nytta av den eviga solen över det ökenliknande landskapet. Minnet av extrem fattigdom, analfabetism och emigrationsströmmar till norra Europa, Latinamerika och norra Spanien är därför levande (Amina; Foro Cívico Europeo 2000).

Lönsamheten i växthusen har till stor del kommit att bygga på tillgången på billig arbetskraft. I inledningsskedet skedde en hög grad av "själveexploatering", då fattiga familjejordbruk byggde upp sin växthusproduktion, men idag exploateras framför allt papperslösa arbetare. Trots det ekonomiska uppsvinget representeras regionen i många sammanhang fortfarande som underutvecklad, präglad av analfabetism och okunnighet. Till exempel berättades historien om samhället El Ejidos 57 banker och noll bokhandlar för mig om och om igen av immigranter och medelklassungdomar i regionens huvudstad (ibid).

Rasismen mot immigranter i dagens Almería och konstruktionen av "De Andra" måste alltså förstås i denna kontext. Idag är de papperslösa arbetarna integrerade i ekonomin på ett långt mer påtagligt och direkt sätt i jordbruksregionerna än i storstäderna i norra Spanien, men inbyggt i den ekonomiska uppgången finns en strävan efter att definiera regionen och dess befolkning i motsats till underutveckling, fattigdom och utanförskap – vilket har inneburit att definiera sig i motsats till just de immigranter som genererar tillväxten (Amina).

Den situation den sociala rörelsen för papperslösa immigranternas rättigheter i Almería har att förhålla sig till är således att gruppen papperslösa är ett växande proletariat som förvisso har en viss styrka i och med sin integration i den almeriensiska ekonomin men samtidigt drabbas av en uttalad utåtriktad våldsam rasism och segregering (t ex Abdoulaye, Leopold, Mohamed).

Behovet av arbetskraft i den reproduktiva sektorn är påtagligt i ett Madrid där de infödda kvinnorna i den växande medelklassen i allt högre utsträckning tar sig ut på arbetsmarknaden samtidigt som det saknas reproduktiv infrastruktur i form av barnomsorg, äldreomsorg och så vidare (Ribas-Mateos 2000). Trots detta är arbetslösheten bland papperslösa immigranter högre i storstaden än i södern, framför allt bland manliga arbetare. På vissa sätt erbjuder storstaden större utrymme att leva, en viss grad av tolerans och en mer diskursiv "belevad" rasism, som förvisso leder till boendesegregation, trångboddhet och ibland hemlöshet, men som inte är lika påtagligt aggressiv i sitt uttryck som i Almería (Sergio; Susana).

I Madrid ser vi en mer urbaniserad intellektualiserad rörelse med större ideologiska och idealistiska förtecken (ibid).

## 4.2 Rörelsen för papperslösa immigranterns rättigheter

Redan under slutet av nittiotalet förkom en del organisering och protester mot migrationspolitiken, framförallt i ett par mindre oberoende fackföreningar, men det var först med start år 2000 som aktiviteter, protester och organisationer blev synliga i massmedier och i offentligheten och därmed lyftes frågan om situationen och bristen på rättigheter för papperslösa migranter av såväl politiker som NGO:s och andra organisationer.

Under åren 2000 till 2002 förekom flera olika ockupationer (*encierros*<sup>6</sup>) av offentliga byggnader, hungerstrejker och liknande direkta aktioner. Det handlade i de flesta fall om relativt spontan självorganisering bland papperslösa som reaktion på rasistiskt våld, arbetsplatsolyckor som drabbade papperslösa arbetare och, framförallt, olika reformeringar av utlänningslagen.

Dessa händelser under åren 2000 till 2002 är det som fortfarande är den gemensamma referenspunkten för rörelsens olika delar – de gemensamma erfarenheter som alla de grupperingar, organisationer och individer jag talat med under fältarbetet, i både Madrid och Almería, förhåller sig till på något sätt: som deltagare, som påhejande åskådare eller som mer aktiva stödnätverk, i en del fall som kritiker av strategin med ockupationer och av de långtgående kraven.

Återstoden av detta kapitel kommer att innehålla en kortfattad genomgång av några av dessa händelser, de utlösande faktorerna och resultaten.

Under genomgången introducerar jag några av de teman som kommer att utvecklas mer i analysen.

### 4.2.1 El Ejido år 2000

I februari år 2000 mördades en spansk kvinna av en psykiskt sjuk man från Marocko i samhället El Ejido i Almería. Denna händelse ledde till att de redan ökande rasistiska aggressionerna i området kulminerade och en våg av rasistiskt våld och skadegörelse mot framför allt marockanska immigranter utlöstes: affärer, bostadshus och restauranger brändes ner, massor av människor blev misshandlade och nästan innebrända, föreningslokaler som tillhörde föreningar som uttalat sig positivt om immigration brändes ner eller förstördes och en lokalpolitiker blev misshandlad. Enligt både rapporter (Foro Cívico Europeo 2000) och de av mina informanter som bevittnade upploppen ingrep den lokala polisen inte mot våldsmännen. En del vittnen sade sig ha sett lokala poliser och befäl delta i upploppen. Hittills har ingen blivit dömd för händelserna (Leopold; Mohamed; Amina m fl).

---

<sup>6</sup> *Encierro* betyder ordagrant "instängning", det handlar i de flesta fall om en tidsbegränsad ockupation av ett universitet, en kyrka eller någon annan offentlig byggnad. Jag kommer att benämna det som "ockupation" eftersom "instängning" på svenska inte är särskilt förklarande.

Upploppen i El Ejido blev en startpunkt för organisering av protester mot både den lokala rasismen och levnads- och arbetsvillkoren för såväl papperslösa som immigranter med legal status. Det marockanska immigranterkollektivet och lantarbetarfacket SOC inledde dagarna efter upploppen en strejk som snabbt lamslog jordbruket och orsakade enorma dagliga förluster (Mohamed; Leopold).

Strejken bidrog till att göra en koppling mellan rasism och exploateringen av papperslösa immigranter i jordbruket och därmed synliggöra det till synes paradoxala förhållandet mellan den rasism och exkludering migrantkollektivet drabbades av å ena sidan och deras totala integrering i produktionen och den ekonomiska tillväxten å andra sidan. I de förhandlingar<sup>7</sup> som snabbt arrangerades för att strejken skulle avslutas kom diskussionerna och det avtal som så småningom skrevs under att behandla, inte bara ersättning för de enorma skador och materiella förluster immigranterna lidit av El Ejidobornas våldsutövning, utan också situationen för immigranterna i området i stort: avtalet innehöll bland annat åtaganden från kommunens och arbetsgivarnas sida att omgående ordna provisoriska bostäder åt alla de som blivit hemlösa efter upploppen och att på längre sikt bygga fler bostäder för att motverka boendesegregation och hemlöshet. En avgörande punkt i avtalet var att alla migranter i området och framför allt de som drabbats personligen av upploppen, skulle ges möjlighet att få uppehållstillstånd (Leopold; Viviana; Foro Cívico Europeo 2000).

Utöver en regulariseringsprocess riktad till de som drabbats av upploppen har i princip inga delar av avtalet uppfyllts idag (ibid).

Somliga beskriver upploppen och de påföljande protesterna som ett uppvaknande i hela Spanien. Tidigare hade frågan om immigranter situation varit relativt osynlig i den allmänna debatten och inte heller legat särskilt högt på det civila samhällets agenda. Dock begränsades reaktionen och protesterna huvudsakligen till lokal nivå i Almería, först händelser följande år skulle innebära en utvidgning av organiseringen bland papperslösa till nationell nivå.

#### 4.2.2 Murcia, Barcelona, Madrid och vidare... år 2001

Under de första månaderna av år 2001 kom några olika faktorer tillsammans att leda till den största manifestation av papperslösa migranter som Spanien har sett fram till idag:

I början av januari avled elva ecuadorianska immigranter – alla utan arbets- eller uppehållstillstånd – efter att den flakbil deras arbetsgivare skjutsade dem med krockade med ett tåg. Olyckan blev utlösande på så sätt att den synliggjorde närvaron av papperslösa immigranter och arbetare i landet och inom jordbruket samt de osäkra och otrygga arbetsförhållandena för dessa arbetare. Dessa otrygga

---

<sup>7</sup> Deltagarna i förhandlingarna var bland annat kommunalpolitiker, de stora nationella fackföreningarna CC OO och UGT, ett par NGO:s från området, den nationella marockanska föreningen ATIME och den kommitté av marockanska immigranter från området som bildats i samband med strejken (Leopold; Foro Cívico Europeo 2000).

arbetsförhållanden, som är en konsekvens av ”papperslösheten”, var en annan faktor som ledde till att papperslösa immigranter organiserade sig runt om i landet och genomförde ockupationer av offentliga byggnader. En tredje bidragande faktor till att organiseringen tog form just vid den här tidpunkten var att en ny reformering av utlänningslagen som ytterligare reducerade möjligheten att få arbets- och uppehållstillstånd hade presenterats kort före olyckan (Guillo 2001 s. 4; Sergio; Segundo; Gabriela; m fl).

Dessa utlösande faktorer skapade en dominoeffekt av organisering av ockupationer i hela Spanien. Utan någon koordinering på nationell nivå, spred sig initiativet till cirka nio olika städer och regioner. Ungefär 1500 papperslösa immigranter deltog i ockupationerna. I en magisteruppsats om ockupationerna i Madrid beskriver Clara Guillo ögonblicket som att ”*the movement of the sans-papiers in Spain had begun*” (Guillo 2001 s. 4).

I Madrid genomfördes fyra olika ockupationer och i Almería en. Sammansättningen av deltagarna såg olika ut på olika platser. Nästan alla ockupationer var initierade av papperslösa själva men Guillo (2001) ser en del variationer i relationen till det civila samhället: På en del platser bildades solidariska nätverk som försökte stötta de papperslösas initiativ utan att ta över initiativet och på andra platser hände det att organisationer, partier och/eller fackföreningar tog över hela processen och formulerade om den till en kamp där de själva blev huvudaktörer.

Den modell som mina informanter från Madrid har erfarenhet av är att stödarbetet dominerades av anarkistiska grupper och grupper från antiglobaliseringsrörelsen. Traditionella organisationer som NGO:s, stora fackföreningar och partier ansågs agera efter sina egna intressen och uteslöts från processen. I de ockupationer som organiserades efter denna modell kom alltså immigranterna att i högre grad behålla initiativet (Segundo; Sergio; Eduardo; Gabriela; Constanza; Guillo 2001).

De första månaderna präglades av en snabb händelseutveckling, stort engagemang och intensitet, men när den inledande hettan började svalna kom interna konflikter och skiljaktigheter att bli synliga (ibid). Jag kommer att diskutera dessa konflikter i kapitlets avslutande del samt längre fram i analysen av rörelsens organisationsdimension. I juni ledde förhandlingarna till att en tillfällig regulariseringsprocess öppnades av regeringen och kampen övergick i ett arbete med att ordna papper och försöka få in så många papperslösa immigranter som möjligt i processen. När processen stängdes igen hade cirka 100 000 immigranter fått uppehållstillstånd (Guillo 2001; Sergio). Guillo (2001) betonar att denna framgång dock inte löst papperslösas immigranterns problem, hon menar att “*it was a temporary measure which has only served to reduce part of the irregulars’ reservoir in Spain*” (s. 55).

### 4.2.3 Sevilla år 2002

Under jordgubbskörden i Huelva 2002 blev en stor grupp papperslösa immigranter från Afrika söder om Sahara, som varje år brukat anställas under



skörden, plötsligt utan arbete då arbetsgivarna bestämde sig för att istället anställa tillfälligt ditskjutsade människor från Östeuropa. Dessa arbetare fick tidsbegränsade kontrakt under skördeperioden (Sergio).

Utöver att de arbetare som varje år anstälts för just den här arbetsuppgiften nu blev arbetslösa tolkade immigrantkollektivet i Huelva detta som en rasistisk akt från spanska statens och delvis också från arbetsgivarnas sida. Istället för att möjliggöra för arbetsgivaren att anställa personer som redan fanns på plats, som redan var beroende av den inkomst de varje år har fått av arbetet med jordgubbsskörden och som dessutom redan kunde arbetet – det vill säga möjliggöra för de papperslösa immigranterna att få arbets- och uppehållstillstånd – så valde man att ge tillfälliga papper och anställning till immigranter från Östeuropa. Även om östeuropéer såklart också utsätts för rasism och fördomar resonerade de jag talade med i termer av att östeuropéerna åtminstone sågs som ”mer europeiska” än immigranterna från Afrika söder om Sahara eller från Nordafrika och att det därför pågår ett försök att ”byta” immigrantgrupper i jordbruksarbetskraften (Ousmane; Lansana).

Immigrantkollektivet i Huelva organiserade en demonstration och en ockupation av ett universitet i Sevilla. Utöver en protest mot att ha blivit berövade möjligheterna till försörjning krävde de 465 ockupanterna att de skulle få reglera sin situation i Spanien – det vill säga få papper. En solidaritetsplattform organiserades snabbt. Bland de organisationer jag varit i kontakt med deltog den anarkosyndikalistiska fackföreningen CGT och den utomparlamentariska gruppen *Derechos para Tod@s*<sup>8</sup>. (Susana; Sergio).

Ockupationen kom att få särskilt mycket uppmärksamhet för att den råkade sammanfalla med EU-toppmötet i Sevilla i juni. Om ockupationerna under 2001 hade bemötts med en viss beredskap till förhandling och faktiskt resulterade i att ett stort antal immigranter fick papper så hade en ny strategi utarbetats nu. Under perioden sedan ockupationerna 2001 hade utlänningslagen reformerats ännu en gång: lagen skärptes till att förbjuda alla former av organisering, demonstrationer, strejker, samling och facklig anslutning för papperslösa.

Efter två månader stormades universitetet av polisen, nära 200 av de papperslösa immigranterna deporterades, den organisation som varit mest central under ockupationen – *Odite* – uttraderades totalt då alla dess samlande personer blev deporterade och ett femtontal spanska medborgare från solidaritetsplattformen står fortfarande åtalade för olika brott relaterade till att ha hjälpt och haft kontakt med papperslösa immigranter (Sergio).

---

<sup>8</sup> Användningen av snabel-a är en innovativ uppgörelse med den inneboende manliga normen i spanskan: maskulina former slutar på -o och feminina former slutar på -a, men om det är neutralt eller mixat, till exempel en grupp med både män och kvinnor, benämns de med den maskulina formen. Men snabel-a:et kan läsas som både -a och -o och istället för bara *todos* läser man ut det som *todos y todas*.

## 4.3 Sammanfattning

De ockupationer och strejker som beskrivits präglades av två huvudfrågor som även idag ständigt återkommer i intervjuerna som de grundläggande konfliktlinjerna och hindren för att återigen skapa en nationell och långsiktig organisering bland papperslösa immigranter: Den ena frågan handlar om vilken roll det civila samhället ska spela – på vilket sätt ska olika organisationer stödja eller delta i de papperslösas kamp?

Den andra frågan är vilka krav som ska ställas. Exempelvis vid ockupationerna i Madrid 2001 insåg man att det fanns två olika mål med organiseringen, mål som inledningsvis förenades men med tiden kom att representeras av olika grupper. Dessa olika krav var att alla immigranter utan papper skulle få uppehållstillstånd och det andra var en ändring av utlänningslagen. Även *inom* de här olika målsättningarna fanns skiljelinjer. Medan somliga ville föra en kamp för att alla papperslösa i Spanien skulle få möjlighet att få uppehållstillstånd ville andra koncentrera kampen till dem som deltog i ockupationen. På samma sätt sträckte sig attacken mot utlänningslagen från en vilja att ändra dess innehåll till ett totalt förkastande av själva existensen av en utlänningslag.

I föregående delkapitel har vi också kunnat se hur statens respons på de papperslösas protester förändrades från händelserna 2001 till ockupationen i Sevilla 2002. Både polisens mer brutala metoder och reformeringen av utlänningslagen fungerade som en repressiv reaktion på den politiska organiseringen bland papperslösa migranter.

# 5 Rörelsens kunskapspraktik

## 5.1 Idédimensionen

Det mest framträdande draget i idédimensionen av rörelsen är - ganska självklart mot bakgrund av dess mångfald av aktörer och arenor - den mångfald av idéer, ideologier, erfarenheter, uppfattningar och åsikter den innehåller och/eller baseras på.

De idéströmningar, rörelser och personliga erfarenheter som tillsammans bidragit till idédimensionen av rörelsens kunskapspraktik kan sammanfattas i en så brokig uppräkningslista som: marxism, kritisk forskning, anarkosyndikalism, traditionell arbetarrörelse, erfarenheter av att leva papperslös, feministiska rörelser och nätverk, antiglobaliseringsrörelsen (framför allt de delar som ingår i europeiska nätverk som "No Border") och större NGO:s.

Denna mångfald av idéer och traditioner innebär såklart att de olika delarna i rörelsen närmast sig denna utifrån olika perspektiv.

De syndikalistiska oberoende fackföreningarna beskriver papperslösa migranter, immigranter med uppehållstillstånd, kvinnor och ungdomar som olika grupper som alla får bära de yttersta konsekvenserna av *la precariedad* – de osäkra arbetsförhållandena på en flexibiliserad arbetsmarknad. Detta i kombination med en mer teoretisk diskurs om nationella gemenskaper som sociala konstruktioner i linje med maktens intressen innebär att de tar avstånd från protektionistiska fackliga strategier för att bevara den nationella arbetsmarknaden.

CGT:s syn är att alla arbetare har samma intressen, det finns inte nationella intressen för arbetare, inte 'spanska arbetares intressen' och 'papperslösa arbetares intressen', det finns bara arbetares gemensamma intressen (Sergio).

Gruppen papperslösa arbetare blir alltså inte ett "projekt för sig" utan en självklar del i deras fackliga arbete och sociala kamp.

Ett annat exempel är antiglobaliseringsrörelsen som närmar sig frågan utifrån sin kritik av världsordningen, imperialismen, den polisiära och militära repressionen mot alla alternativa rörelser. Med utgångspunkt i slagord som "*Tod@s somos ilegales*" ("Vi är alla illegala") signalerar man dels hur man solidariserar sig och vill radera ut gränser mellan Vi och Dom, dels hur man kopplar den polisiära repressionen mot antiglobaliseringsrörelsens demonstrationer och möten till repressionen mot migranternas livsrum och organisering (Susana; Gabriela; Encierro de San Ambrosio).

Kvinnorörelsen (som i sig är oerhört mångfacetterad och innehåller många olika perspektiv) har fått fylla den lucka många av de andra organisationerna lämnat tom, nämligen att skapa kontakter med papperslösa kvinnor som till stora delar arbetar i privata hushåll och att pressa in andra dimensioner av papperslösa migranternas situation i den manligt normerade analys som hittills väglett fackföreningar och organisationer (Gabriela). Papperslösa kvinnor själva, som alltså till stor del lämnats utanför den mer omfattande och utåtriktade organiseringen, har i många fall haft egna strukturer och informella nätverk för ömsesidigt stöd och bevakande av gemensamma intressen utan att politisera sitt samarbete (Susana; Mariama).

De större NGO:s som engagerar sig i frågan har ofta närmat sig situationen för papperslösa utifrån ett ”klientperspektiv” (Sergio; Mohamed). I Spanien har staten delegerat stora delar av verksamheten till NGO:s – exempelvis flyktingmottagningen är helt administrerad av Röda Korset och ett antal andra NGO:s. Eftersom de är ekonomiskt beroende av staten riktar sig de flesta projekt endast till asylsökande eller immigranter med legal status, men en del NGO:s försöker vidga verksamheten för att även fylla papperslösa immigranternas behov (Amina; Ana).

Vilket perspektiv eller vilken analys som följer av erfarenheter av att leva papperslös är såklart högst individuellt och beroende av såväl personliga erfarenheter som av strukturella erfarenheter beroende av till exempel klass, kön och utbildning. Men en gemensam nämnare som förefaller vara betydande för analysen av papperslösas situation (åtminstone bland de jag träffat som ju valt att vara fortsatt aktiva även efter att de fått papper) är en övertygelse om den egna, och i förlängningen alla migranternas, rättighet att få laglig rätt att bo och arbeta i Spanien. Denna övertygelse är ju såklart först och främst en åsikt, en syn på världen, människorna och nationalstaterna som delas av stora delar av rörelsen oavsett bakgrund, men de som levt eller lever utan papper har även så att säga levt sig till övertygelsen – genom att se efterfrågan på sitt arbete, genom att arbeta i en blomstrande jordbruksindustri eller en livsnödvändig omvårdnadssektor och genom att se sitt bidrag till samhället ta konkret form.

De pratar om att det går bra för Andalusien. Men vem är det som arbetar i jordbruket och hjälper till att bygga upp ekonomin? Jo, vi papperslösa. Inga spanjorer skulle arbeta i växthusen i 50 grader och till den lönen (Lansana).

En annan formulering av rättigheten att få komma in och stanna i Spanien (eller andra länder i väst) handlar om den koloniala historien. Man underkänner helt enkelt västvärldens rätt att stänga sina gränser mot bakgrund av den globala snedfördelning av resurser och makt som grundlagts genom kolonialiseringarna och dess ännu pågående efterspel. En informant berättar att han inte är särskilt rädd för att bli utvisad till Senegal, men:

...jag föredrar att stanna här och förbättra mitt liv. Förbättra livsvillkoren. Du förstår, där är livet svårt, mycket svårt. Alla de afrikanska länderna blev utsugna av imperialisterna (Ousmane).

De grupper, personer och organisationer jag intervjuat eller varit i kontakt med har såklart olika position i den rörelse jag studerar. Medan några ses och/eller ser sig själva som centrala i rörelsen kan andra ses och/eller se sig själva som mer perifera eller som länkar till staten eller andra institutioner. En av de viktigaste uppdelningarna som informanterna återkommer till är just de olika organisationernas beredskap att anpassa sin agenda efter initiativ och problemformuleringar från de papperslösa själva och därmed tillfälligt ställa sin egen profil eller agenda åt sidan.

Enligt en mer hårdragen beskrivning menade en informant att skiljelinjen gick mellan de organisationer som representerade ”systemet” och de som stod för en ”antisystem-syn” (Segundo). Som representanter för ”systemet” pekade han på vänsterpartiet IU, de nationella fackföreningarna CCOO och UGT samt vissa NGO:s<sup>9</sup>. CGT, SOC, anarkistiska och utomparlamentariska nätverk, COIN med flera, som är mer centrala aktörer, representerar enligt den här uppdelningen ”antisystem-synen”. Ytterligare andra beskrev samma skiljelinjer i termer av ekonomiskt beroende respektive oberoende av staten. Denna beskrivning innehöll ett antagande om att en högre grad av beroende av statliga anslag minskar handlingsutrymmet och ökar kompromissviljan (Mohamed).

De grupper som är svårast att dela in enligt dessa linjer är landsmannaföreningarna, till en viss grad är dessa ekonomiskt beroende av statliga anslag, men många av dem har ett brett register av aktiviteter som kan bilda grund för finansieringen samtidigt som föreningen även sysslar med papperslösa (som man ju ej kan få finansiering för). Vissa av dessa grupper får dessutom ytterligare en dimension genom sina kopplingar till hemlandet och processerna av migration mellan hemlandet och Spanien.

Diskussionen om strukturen inom rörelsen kommer att utvecklas i följande delkapitel samt i kapitlet om organisationsdimensionen av kunskapspraktiken.

### 5.1.1 Synen på migration och berättelser om rasifiering

Oavsett om den skiljelinje jag beskrivit ovan har sin grund i idéerna eller i graden av ekonomiskt beroende gentemot staten så återspeglas den tydligt i två olika inriktningar i de analyser av vad migration är, hur den aktuella situationen skapats och hur ”det borde vara” som de olika aktörerna inom rörelsen står för.

Den ena inriktningen, som framförallt representeras av de större nationella fackföreningarna och statligt finansierade NGO:s, ser en reglering av invandring som nödvändig och önskvärd. Man refererar till vikten av att skydda den nationella arbetsmarknaden (Sergio) och pratar mer om kulturkrockar än om rasism (Ana; Paula; Viviana). Givetvis vill man också motverka exploatering av papperslösa, men företrädesvis inom dessa ramar (ibid).

---

<sup>9</sup> Eftersom hans syn på dessa organisationer delades av de flesta i rörelsen kom mitt fältarbete inte att täcka dessa till särskilt hög grad – de är ju så att säga inte lika mycket en del i rörelsen. Av de jag räknade upp har jag träffat CC OO, Röda Korset och RED Acoge.

I den andra inriktningen, som var den mest dominerande bland de personer och grupper jag träffade, visar retorik och slagord en tydlig vilja att överskrida gränser. Man ifrågasätter att gränserna för solidaritet ska gå utefter nationalstatens kanter. Mest talande är det ständigt återkommande *Tod@s somos...* (Vi är alla...) som signalerar en strävan efter upplösande av olika strukturella uppdelningar: 'Vi är alla illegala', 'vi är alla papperslösa', 'vi är alla medborgare' och så vidare. Det finns ingen anledning att låta nationens, EU:s eller världsordningens gränser begränsa identifiering med andra människors öden eller begränsa känslor av solidaritet och samhörighet till "den egna gruppen".

En annan dominerande uppfattning är att de papperslösa arbetarnas situation knappast är ett systemfel eller misstag i ett annars fungerande system, utan att deras situation tvärtom är en förutsättning för att upprätthålla de ekonomiska, politiska, reproduktiva och sociala systemen i Spanien.

Det som de restriktiva lagarna för inträde i slutändan gör här, dess funktion, är att dra ner priserna på arbetsmarknaden. Men de [restriktiva lagarna] begränsar *inte* immigrationen. Det här har att göra med en generell struktur – den otämjda nyliberalismen – i de kapitalistiska länderna behöver man en så flexibel arbetskraft som möjligt (Mohamed).

Jag ser här en relation mellan regeringen och företagen. Regeringen ger billig arbetskraft till företagen, det tjänar båda sidorna på, på bekostnad av dessa personer i byggnadsbranschen, i jordbruket och i alla de produktiva sektorerna i den här staten. Och självklart betalar de arbetarna vad de vill för en papperslös kan inte protestera – då kastas han ut (Segundo).

I närmast funktionalistiska termer beskrivs ett händelseförlopp i vilket såväl de fysiska hindren som de juridiska sociala hindren för inkludering ses som en, av spanska staten guidad, stig som kommer att leda till specifika destinationer på arbetsmarknaden och till att papperslösa berövas alla andra mänskliga värden och endast blir en vara på arbetsmarknaden.

De vill att vi ska arbeta i växthusen. Men de vill inte se oss inne i stan på kvällarna. Här ser de immigranter som bara ett par arbetande händer – men det är ingen som bryr sig var vi bor, vad vi äter eller vad vi ska göra om vi blir sjuka (Abdoulaye).

Dessa berättelser kan med fördel utforskas med hjälp av rasifieringsbegreppet:

En informant beskriver hur två typer av rasism är i funktion parallellt: dels den "okunniga" protektionistiska rädslan för det främmande och rädslan för att bli av med jobb och välfärd, dels de privilegierades (arbetsköpare i form av både företag och privata hushåll) utnyttjande av den skeva ordningen och möjligheten att dra nytta av immigrationen (Susana). Rörelsens kunskapspraktik innehåller en berättelse som kopplar ihop dessa olika rasismer till en process av rasifiering av vissa grupper människor – en process som i sin tur innehåller två delar:

Den ena delen kan sammanfattas som de institutionaliserade rasifierande praktiker jag diskuterar i teoridelen: Lagstiftningen, som i första hand kringskar möjligheterna för papperslösa arbetare att reglera sin situation även om de har anställning (Leopold; Khouna; Lansana), och i andra hand innebär att de som får arbets- och/eller uppehållstillstånd får högst tillfälliga sådana med strikt

hänvisning till arbetssektor och region (Viviana); arbetsgivarna, som utnyttjar de papperslösa arbetarnas situation, och; repressionen mot papperslösa, som sträcker sig över alla spektrum av en papperslös individs liv i Spanien: från militärpolisen som jagar *pateras*<sup>10</sup> i Gibraltarsundet till den senaste utlänningslagens förbud för papperslösa att organisera sig, ordna möten och ansluta sig till fackföreningar och till polisbrutalitet och ögonblickliga deportationer i samband med manifestationer (Mohamed). Dessa institutionella praktiker leder till att papperslösa reduceras till att ses enbart som arbetskraft och att de hänvisas till vissa sektorer i den externa arbetsmarknaden. Samma praktiker påverkar också situationen vad gäller boende, sjukvård, papperslösas möjlighet att påverka sitt eget liv och respekt för papperslösa immigranternas mänskliga rättigheter. Flera informanter betonar det att nästan alla som immigrerar till Spanien vill arbeta – arbetet är den främsta och ofta enda dragningskraften till migrationen. Det stora behovet av att arbeta förstärker givetvis effekterna av dessa institutionaliserade rasifierande processer.

Den andra delen av den rasifieringsprocess som rörelsens kunskapspraktik berättar om är diskurserna och de rasistiska föreställningarna om immigranter. Massmedia, politisk retorik och de signaler som sänds ut av migrationspolitikens behandling av immigration som ett samhällsproblem (jmf Peo Hansen 2000) skapar ett rättfärdigande av både den polisiära repressionen mot papperslösa och arbetsmarknadens exploateringen av dem.

Politikerna säger till ungdomarna i sina valkampanjer att 'har du inte arbete så är det för att det är mycket immigration'. Detta skapar rasism! För några månader sade premiärministern att 'stölderna, ja allt som är dåligt, är det immigranterna som gör' (Ousmane).

De [politikerna] sa att 'de marockanska arbetarna kan inte integreras här. Därför måste vi ta hit arbetare från östeuropa för de har samma kultur som spanjorerna.' (Amina).

De rasistiska diskurserna ser något olika ut i de olika regionerna. I Almería ses migrationen framför allt som driven av kvinnofientliga, kriminella, farliga män (marockanska och subsaharianska).

Många spanjorer verkar tro att alla afrikaner är kriminella. Jag märker hur folk drar handväskan intill sig när jag går förbi (Leopold).

Kvinnliga migranter finns inte med i bilden av immigranten, vilket förvisso innebär att det inte finns lika många negativa representationer, men samtidigt osynliggörs deras närvaro i såväl produktivt som reproduktivt arbete. Detta gäller till viss del i staden också, men här är kvinnor en större och något synligare del i migrationen. Immigrantkvinnor tenderar att representeras som antingen underkuvade sina män eller som tillgängliga för omvårdnadsarbete och/eller sexuellt tillgängliga för andra män som prostituerade eller sexslavar.

---

<sup>10</sup> *Pateras* kallas de bräckliga ekor och gummibåtar som används för att ta sig från Marocko till Spaniens sydkust.

Samtidigt som immigranter i realiteten skapas till en hanterlig arbetskraftsreserv i produktionen och reproduktionen så representeras de alltså i massmedia, lagstiftning, politikers retorik, somliga infödda spanjorers attityder och i vissa organisationer som problem, okontrollerbara, potentiellt kriminella, våldsamma och med en "inneboende" fattigdom.

Rasifieringsprocesser griper in på olika plan och destinerar papperslösa migranter till vissa typer av jobb i vissa sektorer och på vissa platser och skapar samtidigt ett skydd mot kritik och protester – de rasistiska föreställningar och fördomar som blir resultatet av den uppdelning mellan ett nationellt gemensamt "Vi" och ett icke-tillhörande "De Andra" tjänar som rättfärdigande av processerna av uteslutning och samtidig inkorporering i den externa arbetsmarknaden.

## 5.2 Organisationsdimensionen

Diskussionen i teoridelen om de olika grindarna som måste passeras på vägen till medborgarskap i landet man flyttat till – tillträde till territoriet, uppehållstillstånd - kan användas för att illustrera hur kampen för papperslösa migranternas rättigheter består i att forcera var och en av dessa grindar – samtidigt. Situationen för migranter påverkas av gränskontrollerna, av bristen på uppehållstillstånd och för de som har uppehållstillstånd kommer bristen på medborgarskap att leda till att man inte är en intressant grupp för de folkvalda.

De olika positionerna vid grindar på olika avstånd från medborgarskapet verkar spela en avgörande roll för komplexiteten och konfliktlinjerna i organisationsdimensionen av rörelsens kunskapspraktik. En annan viktig aspekt är spänningen mellan "gruppens" enorma behov av att organisera sig å ena sidan och de risker som en organisering medför för gruppens medlemmar å andra sidan. Utöver den redan totalt underminerande bristen på legal status har förbudet för papperslösa att organisera sig inneburit att möjligheten att vidareutveckla spontana protester till en kontinuerlig bred organisering minskat ytterligare. Bristen på legal status får konsekvenser för hur man organiserar sig och vilka kamptekniker man väljer.

Den makt- och resurslösa situation som papperslösa immigranter, och deras organisationer och föreningar, lever gör dem till en extremt sårbar grupp. Enigheten inom gruppen eller organisationen är ständigt hotad av medlemmarnas akuta behov av pengar och trygghet.

Många av informanterna talar om gruppen papperslösa immigranternas rörlighet. På en flexibel och allt osäkrare (extern) arbetsmarknad är den mest utsatta delen av arbetskraften – prekariatet – redan utsatt för förväntan, och i en del fall krav, på att optimera sin rörlighet. I en analys i tidningen *Arbetaren* menar David Eklind att den papperslösa arbetaren blir denna arbetsmarknads förebild vad gäller flexibilitet och rörlighet: "[det är uppenbart] att prekariatets situation koncentreras i den papperslösa – hennes rörlighet är störst, liksom hennes otrygghet" (2004 s. 14).



Folk är väldigt ombytliga, det vill säga det finns ett ständigt flöde av människor som kommer och som åker. De ansluter sig [till Comisiones Obreras] och är här i sex månader, sen åker de och det kommer nya. De åker till andra delar av landet, eller deras situation vad gäller uppehållstillstånd förändras, de flyttar, de flyttar även inom provinsen. Det är mycket rörelse bland folk och det hindrar stabiliteten (Viviana).

Denna rörlighet – som kan beskrivas som inbyggd i situationen som papperslös arbetskraftsinvandrare – är inte enbart något som en person faller offer för, eller blir tvingad till, utan i lika hög grad en självklar fortsättning på den aktiva rörelse som ligger i själva migrationen, forceringen av gränsen och sökandet efter arbete. Men till rörligheten kopplas alltså otryggheten och därmed ännu en aspekt som gör den papperslösa arbetskraften än mer flexibel: svårigheten att skapa en kontinuerlig organisering för att kräva rättigheter och paper.

### 5.2.1 Strategier och dilemman

De olika delarna av rörelsen befinner sig på olika punkter längs en linje som kan dras mellan de olika ytterligheterna i strategier för att bekämpa den brist på medborgerliga rättigheter som immigranterna drabbas av. I ena änden av linjen finner man de mer uppseendeväckande kampinriktade strategierna (ockupationer, hungerstrejker) som blivit rörelsens kärna, eller gemensamma referenspunkt. I andra änden av linjen finns de organisationer som ofta, enligt sig själva, inte bryr sig om politik, utan endast fokuserar på att, på en individuell basis, hjälpa immigranter med sådant som att hitta arbete, ordna bostad, familjeåterförening, språkkurser, juridisk rådgivning, sjukvård, utbildning, arbete och paper (Consuela). Många av invandrarföreningarna fungerar så att en landsman/inna med legal status söker finansiering till ett projekt eller ett kooperativ och att projekten sedan riktar sig till landsmän/kvinnor såväl med som utan legal status (Susana). Denna typ av arbete utförs till viss del av NGO:s men framförallt av invandrarföreningar och mer informella, ofta kvinnliga, nätverk. Ett exempel som jag ofta stötte på var kvinnor i Madrid från Dominikanska Republiken som har starka informella nätverk, ofta baserade på kontakter från hemlandet, i vilka man hjälper varandra att hitta jobb, hantera konflikter med arbetsgivarna, hitta bostad, söka uppehållstillstånd, ansöka om uppehållstillstånd för makar och barn som stannat kvar i hemlandet och så vidare:

De organiserar sig för att hjälpa varandra men inte för att konfrontera staten eller politikerna. Inte för att protestera utan för att informera sig. Alla dominikanskor kan utlänningslagen! (Susana).

Dessa nätverk har nyligen ”upptäckts” av den mer traditionellt politiska sociala rörelsen i Madrid, och ses förvisso som viktiga aktörer i det bredare arbetet för migranternas rättigheter (Sergio), men arbetet utdefinieras samtidigt från det som ses som den mest konstruktiva centrala kampen till den grad att varken de medlemmar i denna typ av nätverk som jag talade med eller folk från andra delar av rörelsen såg dem som relevanta för mina frågor. Jag själv lyckades inte heller i början få in dem i min förståelse av vad jag letade efter, det är först i backspegeln,

med alla möten med olika personer, läsning och eftertanke i bagaget, jag ser hur de seglar upp som i högsta grad politiska aktörer. Politiska aktörer som valt en annan strategi i förhållande till bristen på medborgerliga rättigheter – istället för ett övergripande arbete för att erövra rättigheterna tvingar de tillsammans upp ett utrymme inom ramarna för de möjligheter som finns i nuet, ett gemensamt utrymme som blir ett slags ersättning för medborgarskapet.

Dessa informella nätverk och landsmannaföreningar är ett konkret exempel på transnationella gemenskapers potential att luckra upp medborgarskapets betydelse – om än i liten skala i förhållande till hur viktig den formella relationen mellan individen och staten fortsätter vara i den verklighet rörelsens kunskapspraktik vittnar om. Men mellan de olika utvandringsländerna och Spanien knyts transnationella band som går ut på att öppna gemensamma handlingsutrymmen.

### 5.2.2 Konfliktlinjer inom rörelsen

Även om en del organisationer alltså står nära, eller till stor del består av, papperslösa eller före detta papperslösa kan man se hur skillnaderna i aktörernas legala status sammanfaller med en viss svårighet att komma överens om gemensamma mål för kampen. De spanska organisationer och fackföreningar som deltagit mest aktivt har ofta en vilja att formulera kampens mål i långt mer övergripande termer – 'papper åt alla', 'krossa utlänningslagen' och 'öppna gränserna'.

I inledningsskedet av exempelvis ockupationerna i Madrid 2001 enades de olika aktörerna kring den här typen av övergripande mål, men efter ett par månaders utmattning, inkomstbortfall, oro för familjer i hemlandet som var i behov av den emigrerade makens eller makans lön och rädsla för deportation, kom de papperslösa deltagarna att kräva en huvudroll i förhandlingarna och formuleringen av mål (Susana; Gabriela; Eduardo; Segundo). Man fortsatte istället en process som nu endast hade som mål att de som deltog i ockupationen skulle få möjlighet att genomgå en regulariseringsprocess (ibid).

En annan konfliktlinje, om än ej uttryckligen artikulerad som just en konflikt, är hur de manligt normerade utgångspunkterna för vad som är facklig kamp, arbete, produktion och arbetsplats riskerar att leda till att kvinnliga papperslösa arbetare i till exempel reproduktivt arbete dels osynliggörs eller lämnas utanför kampen (Gabriela; Constanza), dels inte inbegrips i de beskrivningar av papperslösa arbetares viktiga roll i ekonomin som är centrala i rörelsens artikulation. Men med en vidare feministisk syn på samhällsekonomin som bestående av såväl produktion som reproduktion blir det tydligt att de papperslösa arbetarna i den reproduktiva sektorn spelar en viktig roll. Eftersom det i stort sett saknas reproduktiv infrastruktur i form av barnomsorg, äldreomsorg och så vidare (Ribas-Mateos 2000) har tillgången på billig arbetskraft i den reproduktiva sektorn i privata hem blivit en av förutsättningarna för att de infödda medelklasskvinnorna i allt högre utsträckning har kunnat ta sig ut på arbetsmarknaden.

Även kvinnliga papperslösa som arbetar i mer traditionell produktion - till exempel är förpackningsledet i det almeriensiska jordbruket en vanlig arbetsplats för papperslösa arbeterskor i regionen - är i lägre grad organiserade i fackföreningarna (Leopold). Både SOC och CGT strävar dock efter att organisera papperslösa kvinnor oavsett arbetsplats. Det finns även en önskan, och har skett några försök, att organisera eller åtminstone komma i kontakt med kvinnor som jobbar som prostituerade eller som tvingas till prostitution.

Men även om kvinnliga migranter har en utsatt position och till största delen är osynliggjorda och marginaliserade i själva rörelsen är situationen som papperslös inte nödvändigtvis alltid mer utsatt för kvinnliga immigranter. Några exempel är att de kvinnliga migrantnätverken tenderar att ha starkare gemenskap och högre grad av ömsesidigt stöd; att de rasistiska diskurserna främst fokuserar på manliga immigranter och att det öppna rasistiska våldet i högre grad riktar sig mot män.

# 6 Globalisering, migration och nationalstaten

## 6.1 Avtagande eller ej?

Enligt ”*the declinist thesis*” har nationalstaterna minskat sitt handlingsutrymme genom att, i EU-staternas fall, flytta över makt till supranationella institutioner eller genom att skriva under konventioner om universella mänskliga rättigheter. De åtaganden som ligger i undertecknandet av människorättskonventioner kommer således ibland att krocka med nationalstaternas suveränitet, exempelvis vad gäller de universella rättigheter som asylsökande och migranter åtnjuter. Mänskliga rättigheter skulle kunna bidra till en mer inkluderande medborgarskapsmodell (Lister 1997 s. 60). Men givet den totalt motsatta utveckling som kunnat urskiljas i min studie av fallet Spanien och papperslösa migranter verkar nationalstaternas önskan att kontrollera migrationen ha gått före de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter.

På grund av upplevelsen av förlorad suveränitet vad gäller kontroll av människors tillträde till territoriet har alltså nationalstaten aktivt stärkt sin roll som ”exkluderare”. De rörelser av minskad nationalstatlig suveränitet som declinisterna beskriver kan därmed sägas leda till den återgång till nationalstatens centrala roll som deras meningsmotståndare väljer att fokusera på.

Genom att lyfta fram globaliseringens olika delar, eller de olika globaliseringarna, blir det tydligt att den viktigaste skiljelinjen i debatten om medborgarskapets betydelse och nationalstaternas position är frågan om vems perspektiv man anlägger.

Om man tittar tillbaka på teoridiskussionens definition av medborgarskapet som en vidare relation mellan individen och staten (Yuval-Davis 1997) – det vill säga även inbegriper det uppehållstillstånd till vilket många nationalstater har låtit knyta i stort sett samma rättigheter som till medborgarskapet (förutom de politiska rättigheterna) – så förefaller detta ”vidgade medborgarskap” ha en fortsatt avgörande roll när vi nu låter kunskapspraktiken i rörelsen för papperslösa migranternas rättigheter spegla situationen. Såväl i formuleringen av sina idéer som i den organisatoriska dimensionen av rörelsens kunskapspraktik återspeglas bilden av att den juridiska, sociala och, i vissa fall, fysiska utslutning som praktiseras av nationalstaten har djupgående konsekvenser för papperslösa migranternas liv och möjlighet att försvara sina intressen.

Vidare vittnar rörelsens kunskapspraktik om – inte bara en utveckling i vilken nationalstaterna strävar efter att förstärka kontrollen över både det fysiska tillträdet till territoriet och det juridiska och sociala tillträdet till nationen – utan dessutom en situation där gruppen papperslösa får en av de minst eftertraktade rollerna i det globala skådespelet: just kontrollen av det fysiska, juridiska och sociala tillträdet till nationen skapar en reservarbetskraft som är extremt flexibel och som kan utföra de reproduktiva och produktiva arbeten som landets medborgare inte vill göra överhuvudtaget eller inte vill göra till lika låg lön och under lika osäkra förhållanden. All mänsklighet, alla rättigheter som enligt internationella konventioner ska knytas till individen i egenskap av människa oavsett nationell tillhörighet, suddas ut i denna motsägelsefulla pardans mellan efterfrågan och bortstötning och migranterna reduceras till arbetskraft. Till arbetande händer.

## 6.2 Transnationella praktiker för motstånd

Att tala om det transnationella subjektet och transnationella gemenskaper som primära drivkrafter i utvecklingen av de globala strukturerna är både problematiskt och frigörande. Problematiskt mot bakgrund av hur papperslösa migranternas livssituation och möjlighet till inflytande så totalt villkoras av nationalstatens exkluderande praktiker, men samtidigt frigörande när den första hinnan av rent förtryck och exploatering skrapats bort och de frön till motstånd och destabilisering som finns i de papperslösas position och mobilisering trots allt blir synliga.

I den spanska sociala rörelsen för papperslösa migranternas rättigheter kommer transnationella praktiker för motstånd till uttryck på flera olika sätt.

Rörelsen i sig kan beskrivas som transnationell i flera betydelser. Många av individerna som ingår har gjort en transnationell rörelse i sina liv, en resa, inte bara från sitt land till Spanien, utan också från en status som medborgare till status som "illegal". Den mångfaldiga grupp av papperslösa, infödda spanjorer och invandrare med legal status som ingår i rörelsen är också transnationell såtillvida att de kommer från olika länder, stater, världsdelar och att de strävar efter att organisera sig utan att gruppera sig efter dessa linjer.

Vidare är framförallt rörelsens strävan och argument transnationella – genom att underkänna socialt konstruerade nationella gemenskaper och gränser för solidaritet monterar man praktiskt, politiskt och teoretiskt ned gränser och nationer. Den ideologiska diskursen grundas i en strävan efter en transnationalisering av det globala rummet, inte vad gäller ekonomin utan vad gäller gräsrotsamarbete och solidaritet och vad gäller människors rätt att röra sig och att föra med sig sin identitet, sin kultur och sina rättigheter till den plats de lever och verkar.

Delar av kritiken gentemot regeringen formuleras med hänvisningar till konventioner om mänskliga rättigheter och andra internationella regimer:

Med en övertygelse om att vi inte, när vi lämnat våra hemländer och korsat de spanska gränserna, har upphört vara medlemmar av Mänskligheten – det vill säga människor med alla de universella rättigheter som kopplas till mänsklig värdighet – är vi här för att manifesteras att utlänningslagen är orättfärdig, illegal, att den bryter mot konstitutionen samt är diskriminerande mot immigranter (Encierro Getafe).

Ett annat exempel är hur man hänvisar till folkrätten genom att beskriva de ständiga dödsolyckorna i Gibraltarsundet i termer av att spanska staten begår ett folk mord - de många drunknade och döda ses som en direkt konsekvens av visumtvånget, gränspolisens aktivitet och den samtidiga dragningskraften i form av reellt behov av den arbetskraft som anländer till Spanien med livet i behåll. Denna typ av hänvisningar till transnationella regimer beskrivs i litteraturen *både* som en konsekvens av *och* som en drivkraft i överföringen av grunden för individens rättigheter från nationalstaten och medborgarskapet till transnationella konventioner och regimer (t ex Sassen 1996 s. 88ff).

Vidare driver organiseringen för papperslösas rättigheter globaliseringen i en annan riktning genom att försöka formulera ett gemensamt motstånd tillsammans med liknande rörelser i resten av EU. Framför allt de fackföreningar som ingår i rörelsen försöker skapa transnationella nätverk mellan fackföreningar och andra folkrörelser i såväl övriga EU-stater som i emigrationsländerna. Men även andra utomparlamentariska grupper transnationaliserar motståndet i exempelvis nätverk som "No Border" där migrationsfrågan och kritiken av exkluderande praktiker i allt högre grad kopplas till globaliseringens olika delar och därmed blir dessa rörelser allt mer knutna till den bredare transnationella antiglobaliseringsrörelsen (Alldred 2003). Demonstrationer i samband med EU-toppmöten lyfter allt oftare frågor om migration, rasism och människorättskränkande gränspolitik.

Rörelsens kortsiktiga strategier och dess förslag till förändringar är i nuet däremot riktade, inte bara mot nationalstaten som institution, utan specifikt mot den spanska staten. Även om en vidare kritik av globaliseringens effekter i form av strängare gränskontroller, ökad exkludering och så vidare alltså bildar bas för argumentationen är det ändå den *spanska* utlänningslagen, det *spanska* regeringspartiets attityd, de *spanska* poliskårens, de *spanska* antiarabiska stämningarna (som oftare associeras till den *spanska* historien av arabisk ockupation fram till 1400-talet än till USA:s mer nutida västvärldsomspännande antiarabiska propagandakampanj) som är främsta måltavlorna för den mer konkreta kritiken och formuleringarna av krav.

Ytterligare en transnationell praktik manifesteras i de transnationella gemenskaper som de flesta av invandrarföreningarna och de informella nätverken mellan landsmän/kvinnor kan beskrivas som. Dessa transnationella gemenskaper med knytpunkter i både emigrationsländerna och i Spanien konstruerar alternativa strukturer där man hittar gemensamma lösningar på de problem som bristen på nationellt grundade rättigheter, eller bristen på nationalstatens vilja att följa transnationellt grundade rättigheter, för med sig. De hinder som möter migranter längs hela vägen från visumansökan eller den "illegala" resan till sökandet efter arbete och slutligen ansökan om uppehållstillstånd forceras gemensamt via dessa nätverk. Det kollektiva utrymme som skapas genom dessa transnationella praktiker fungerar till viss grad som ersättare för det nationella medborgarskapet.

## 7 Sammanfattning

Det övergripande syftet med uppsatsen har varit att fördjupa och expandera den statsvetenskapliga debatten om globaliseringens konsekvenser med utgångspunkt i teoribildningar som inbegriper och framhäver sociala processer av exkludering och inkludering. Efter en teoretisk skissering av dessa sociala processer har jag belyst dem ytterligare i dialog med den kunskapspraktik som genererats i den spanska sociala rörelsen för papperslösa migranternas rättigheter.

Jag har kunnat konstatera att stora delar av den debatt som förs mellan förespråkare för *“the declinist thesis”* och *“the anti-declinist thesis”* i sina utgångspunkter missar de verkligheter papperslösa migranter – som i flera bemärkelser (fysiskt, juridiskt och socialt) befinner sig i rörelse mellan nationalstater – har att förhålla sig till.

Det nationella medborgarskapet i strikt juridisk bemärkelse har förvisso tappat betydelse eftersom de rättigheter som knutits till medborgarskapet i allt högre grad överförs till varje individ som har uppehållstillstånd i landet. Men samtidigt har möjligheten att få uppehållstillstånd i de flesta västländer kringskurits allt mer.

Vidare har rörelsens kunskapspraktik vittnat om hur bristen på just uppehållstillstånd – papperslösheten – är central i de papperslösas samlade erfarenheter av exploatering, diskriminering, segregation, rasism, exkludering och svårigheter att kollektivt försvara sina intressen.

Genom en koppling mellan de exkluderande processerna inom nationalstaten och rörelsens berättelser om rasism och rasifieringsprocesser framträder bilden av hur nationalstatens fortsatta kontroll över sina gränser inte endast handlar om en otidsenlig eller tillfällig stressreaktion på globaliseringen, utan tvärtom spelar en avgörande roll för tillgången till en flexibel arbetskraftsreserv. Genom institutionaliserade rasifierande processer destinerar papperslösa till vissa roller på arbetsmarknaden och till vissa levnadsvillkor. Globaliseringen har inneburit att nationalstatens roll som huvudaktör på den internationella arenan har tappat betydelse – men den förändrade formen innebär inte att dess exkluderande praktiker i förhållande till migration och dess funktion som försvarare av ekonomiska intressen har förändrats.

Slutligen har jag diskuterat de olika former av transnationellt motstånd som manifesteras i rörelsen. Såväl teoretiskt som praktiskt söker sig det transnationellt organiserade motståndet utanför och bortom nationalstatens begränsningar för rättigheter, gemenskaper, identitetkonstruktioner och solidaritet.

Medan nationalstaterna i en ekonomiskt globaliserad värld försöker stärka sin kontroll över migrationen och över sin fördelning av rättigheter bär det transnationella motståndet en potential att driva en postnationell utveckling som inbegriper även människors och identiteters frigörande från föreställningar om nationella gemenskaper och från exkluderande nationalstatliga praktiker.

## 8 Referenser

### 8.1 Litteratur

- Allred, Pam, 2003. "no borders, no nations, no deportations" i *Feminist Review*. # 73 s. 152-157.
- Ekland, David, 1994. "Migration är direkt aktion" i *Arbetaren*. # 24 s. 14-15.
- Eyerman, Ron – Jamison, Andrew, 1991. *Social Movements. A Cognitive Approach*. Cambridge: Polity Press.
- Fernández, Christian – Johansson, Jonas – Jerneck, Magnus, 2001. "Globalisering, medborgarskap och demokrati" i Jönsson, Christer (red), 2001. *Rösträtten 80 år. Forskarantologi*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Hansen, Peo, 2000. *Europeans only? Essays on identity politics and the European Union*. Umeå: Department of Political Science Umeå University.
- Hansen, Randall, 1999. "Migration, citizenship and race in Europe: Between incorporation and exclusion." i *European Journal of Political Research*. # 35 s. 415-444.
- Jacobson, David, 1996. *Rights across Borders. Immigration and the Decline of Citizenship*. Baltimore and London: John Hopkins University Press.
- Koopmans, Ruud – Statham, Paul, 2003. "How National Citizenship Shapes Transnationalism." i Joppke, Christian – Morawska, Ewa (red), 2003. *Toward Assimilation and Citizenship*. London: Palgrave Macmillan.
- Lister, Ruth, 1997. *Citizenship. Feminist perspectives*. London: Macmillan.
- Mulinari, Diana – Neergaard, Anders, 2004. *Den nya svenska arbetarklassen. Rasifierade arbetares kamp inom facket*. Umeå: Boréa.
- Ribas-Mateos, Natalia, 2000. "Female Birds of Passage" i Anthias, Floya – Lazaridis, Gabriella (red), 2000. *Gender and Migration in Southern Europe*. Oxford: Berg.



- Sassen, Saskia, 1996. *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*. New York: Columbia University Press.
- Sassen, Saskia, 2000. *Gäster och främlingar*. Göteborg. Daidalos.
- Schierup, Carl-Ulrik, 2003. ”Vart tog den sociala dimensionen vägen? Medborgarskap, multikulturalism och social exkludering” i de los Reyes, Paulina – Molina, Irene – Mulinari, Diana (red), 2003. *Maktens (o)lika förkländnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Wallerstein, Immanuel, 2002. ”Kapitalismens ideologiska spänningar: universalism kontra rasism och sexism” och ”Bourgeoisien som begrepp och verklighet” i Balibar, Etienne – Wallerstein, Immanuel, 2002. *Ras, nation, klass*. Göteborg: Daidalos.
- Yuval-Davis, Nira, 1997. *Gender and Nation*. London: Sage.

## 8.2 Intervjuer

- Abdoulaye, Asociación para el Desarrollo Subsahariano och Röda Korset. Almería, 031212.
- Amina, Röda Korset och Foro Social de Almería. Almería, 031209.
- Ana, Röda Korset. Almería, 031209.
- Constanza, Encierro de San Ambrosio. Madrid, 031219.
- Consuela, VOMADE – VINCIT. Madrid, 031125.
- Eduardo, COLREFE och Encierro de Getafe. Madrid, 031202.
- Gabriela, Encierro de San Ambrosio. Madrid, 031202.
- Hassan, ATIME. Almería, 031212.
- Khouna, AMA. Almería, 031211.
- Lansana, AGC. Almería, 031211.
- Leopold, SOC. Almería, 031203.
- Mariama, AMIR. Almería, 031214.
- Mohamed, AEME. Almería, 031204.
- Ousmane, AISE. Almería, 031203.
- Paula, RED Acoge. Madrid, 031126.
- Segundo, COIN och Encierros Madrid. Madrid, 031219.
- Sergio, CGT. Madrid, 031125.
- Susana, Derechos para Tod@s och Encierro de San Ambrosio. Madrid, 031130.
- Viviana, CC OO. Almería, 031210.

### 8.3 Övriga källor

Encierro Getafe. Diskett med manifest och texter från Encierro Getafe.

Encierro de San Ambrosio. Manifest och texter från Encierro de San Ambrosio från den nu nedlagda hemsidan [www.sindominio.net/todosciudadanos](http://www.sindominio.net/todosciudadanos).

Foro Cívico Europeo - Comité Europeo de Defensa de los Refugiados e inmigrantes, 2000. *El Ejido – tierra sin ley. Informe de una comisión internacional de investigación sobre los ataques racistas de febrero 2000 en Andalucía*. Hondarrabia: Libros Solidarios.

Guillo, Clara, 2001. *Fighting for being visible. An analysis of the Organisation and Collective Action of Immigrants in “Irregular situation” i Madrid*. MA in migration studies, University of Sussex.

Machado, Decio, 2003. “Inmigración y Sindicalismo” i *Libre Pensamiento*. # 43, s. 32-47.

## 9 Appendix

### **Fackföreningar**

Madrid:

- Confederación General del Trabajo, CGT. (Sergio)

Almería:

- Sindicato de Obreros del Campo y del Medio Rural de Andalucía, SOC. (Leopold)
- Comisiones Obreras, CC OO. (Viviana)

### **Invandrarföreningar/landsmannaföreningar**

Madrid:

- Voluntariado de Madres Dominicanas – Voluntariado Integración Colectivos Internacionales Trabajadores, VOMADE – VINCIT. (Consuela)
- Colectivo de Refugiados Colombianos, COLREFE. (Eduardo)

Almería:

- Asociación de Inmigrantes Senegaleses en España, AISE. (Ousmane)
- Asociación de Emigrantes Marroquíes en España, AEME. (Mohamed)
- Asociación de Guinea Conakry, AGC. (Lansana)
- Asociación de Migrantes Maurititanios en Andalucía, AMA. (Khouna)
- Asociación de Trabajadores Inmigrantes Marroquíes en España, ATIME. (Hassan)
- Asociación para el Desarrollo Subsahariano. (Abdoulaye)
- Asociación de Mujeres Inmigrantes, AMIR. (Mariama)

### **Utomparlamentariska nätverk och grupper**

Madrid:

- Derechos para Tod@s. (Susana)
- Encierro de San Ambrosio. (Susana, Gabriela, Constanza)
- Encierro de Getafe (Eduardo)
- Encierros de Madrid (Segundo)
- Coordinadora de Inmigrantes, COIN. (Segundo)

Almería:

- Foro Social de Almería. (Amina)

### **NGO:s**

Madrid:

- RED Acoge. (Paula)

Almería:

- Röda Korset. (Ana, Amina, Abdoulaye)